

Petar I Petrović Njegoš
POSLANICE

BIBLIOTEKA

Posebna izdanja

Petar I Petrović Njegoš

POSLANICE

PRIREADIO

Branko Banjević

IZDAVAČ

Matica crnogorska

ZA IZDAVAČA

Ivan Ivanović

UREDNIK

Dragan Radulović

PRVO IZDANJE

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske

urednik dr Radomir Pavićević

predsjednik prof. dr Veselin Aga Simović

Zagreb, 2003.

ILUSTRACIJA NA KORICI

Petar I piše Paštrovićima da žive u miru

4. avgust 1787.

Arhivsko-bibliotečko odjeljenje, br. 19

Narodni muzej Crne Gore

Petar I Petrović Njegoš
POSLANICE

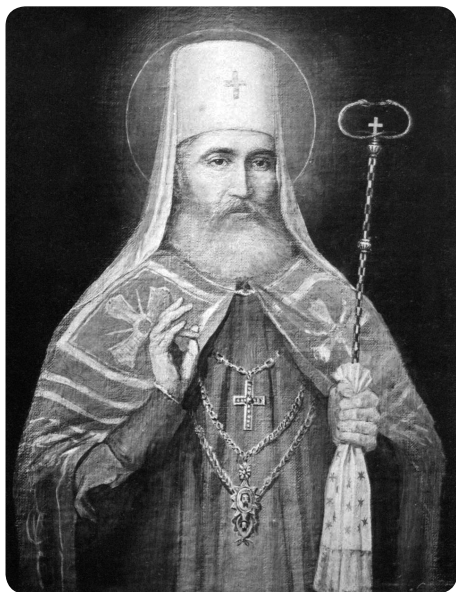
PRIREDIO
Branko Banjević

MATICA
crnogorska

PODGORICA
2020

*Na 190 godina od smrti
vladike i mitropolita crnogorskoga
Petra I Petrovića Njegoša*

PETAR I PETROVIĆ NJEKOŠ
1747–1830.

PETAR I PETROVIĆ NJEGOŠ – SVETI PETAR CETINJSKI

Petar I Petrović Njegoš rođen je na Njegušima 1747. godine, od oca Marka Damjanova i majke Anđelije Martinović. Imao je tri brata i dvije sestre. Kad je napunio desetak godina, vladika (gospodar) i mitropolit Sava Petrović predvidio ga je za nasljednika i doveo na Cetinje. Vasilije Petrović, suvladar vladike Save od 1750 do 1766, odveo ga je 1762. godine na školovanje u Petrograd. Tamo je ostao do iznenadne smrti vladike Vasilija, 1766. godine.

Dolaskom samozvanca Šćepana Maloga, čija vlast „čini znamenitu epohu u istoriji Crne Gore“, djelatnost dvora i mitropolije stavljeni su u drugi plan. Od 1773, poslije ubistva Šćepana Malog, poluge vlasti opet preuzima vladika i mitropolit Sava. Kako je bio ostario i okrenut manastirskom životu, najveći dio državnih poslova obavlja mladi Petar Markov Petrović.

Prema tradiciji i istorijskim svjedočanstvima, među savremenicima Petar Markov bio je zapažen po moralnim, fizičkim i duhovnim vrijednostima. Odlukom Opštelnogorskog zbora, nakon smrti vladike Save, 1782. godine preuzima svetovnu i duhovnu vlast. Hirotonisan je 1784. godine.

S nepomućenim moralnim, duhovnim i državničkim autoritetom srećno je vladao Crnom Gorom. Za sve Crnogorce bio je svetac za života. Njegova riječ ih je uvijek izvodila na pravi i osvjetljeni put, a od njegove kletve su se bojali kao od živoga ognja.

Premинуo je na Cetinju, 18. oktobra 1830. godine, ožaljten i oplakan od cijeloga naroda.

Naslijedio ga je sin njegovog brata Toma Markova, Petar II Petrović Njegoš, kojega je vaspitavao i pripremao i imao glavni uticaj u formiranju njegove ličnosti.

Ličnost Petra I imala je odlučujući uticaj na šezdesetogodišnje vrijeme crnogorske istorije. Taj uticaj, blagotvoran i složen, ima državničke, duhovne, vojne, zakonodavne, kulturne i druge dimenzije.

I njegova riječ, uz umjetničke kvalitete, ima čovjekotvorno i državotvorno značenje.

Ličnost i djelo Petra Prvog, vrijednostima najvišeg stepena, zrače i danas, zračice i šutra, na njegov narod. I danas se čuje „oni su srećni, njih je blagoslovio Sveti Petar“ i „oni su nesrećni, njih je prokleo Sveti Petar“.

Crnogorac je, kad se zakleo imenom Svetog Petra – govorio istinu.

Crna Gora se vjekovima opirala otomanskoj sili koja je ugrozila Evropu. Uspjeh tog otpora omogućila je samosvojna organizacija društva i države. Država je bila maksimalno decentralizovana. Opštercnogorski zbor, kao skupština punoljetnih Crnogoraca, držao je jedinstvo, a vlast je vršio Zbor glavara i lokalne samouprave, koje su prenosile obaveze na bratstva i pojedince. Gospodar i mitropolit bio je čuvar principa i iz te pozicije opominje, kad se vrši odstupanje od dugoročnog interesa. On se služi sredstvima koja odgovaraju toj poziciji. Zato, ponekad, izgleda da nema vlast. Međutim, ta forma vlasti i organizacije pokazala se djelotvornom jer je sačuvala narod i državu.

Vladika uvijek naglašava Crnogorcima *vi ste voljni i slobodni narod*. Voljni znači *nezavisni*, a slobodni znači *građanski slobodni* i svojevlasni ljudi. Ali to ne znači da su slobodni od obaveza.

Kao takvi, *slobodni i voljni*, oni su bili vezani, i obavezni, najtežim obavezama. Kao takvima im se obraća Sveti Petar Cetinjski i kad su grješni i kad su bezgrješni.

Tu organizaciju države i društva, istorijska nauka još nije adekvatno objasnila, a čini se ni razumjela.

Sveti Petar Cetinjski je do tančina poznao običajno pravo Crnogoraca. Kao čovjek koji poznaje svjetska kretanja znao je da je nastupila era građanskog društva. Crnogorsku pravnu običajnu tradiciju razumio je kao zaštitu slobodnih ljudi, kao građanske norme, pa ju je s Opštercnogorskim zborom, odnosno Zborom glavara, pretočio u pisani građanski zakonik (*Stega, Zakonik opšti crnogorski i brdski*).

Prostor svetovne i duhovne vlasti Petra Prvog se ne poklapa.

Stara država *Zeta*, čiji je nasljednik Crna Gora, sastojala se od Donje Zete i Gornje Zete. Donju Zetu je činio skadarski okrug, do rijeke Mati (Skenderija), a Gornju Zetu – Crna Gora i Brda (Sedmoro brda). Duhovnu vlast crnogorski mitropoliti imaju na teritoriji „obje Zete“, a svetovnu na teritoriji Gornje Zete, odnosno Crne Gore i Brda, u zavisnosti od prilika. Otuda je Opštercnogorski zbor – crnogorski i brdski, a Crnogorci – Crnogorci i Brđani. Kad je u pitanju narodno značenje, Petar Prvi se obraća *svijema* Crnogorcima (Crnogorcima i Brđanima). To teritorijalno imenovanje se zloupotrebjava sa ciljem denacionali-

zacije Crnogoraca. Turci su znali da je to jedan narod, jedna tradicija, zato Brdima nijesu nametnuli kmetski, nego filurdžijski sistem, koji podrazumijeva slobodnog seljaka s određenim obavezama.

Poslije pada Donje Zete i Bosne i Hercegovine pod otomansku vlast, u Crnu Goru se, u doba Ivana Crnojevića, sklonio dio stanovništva iz Skenderije, Travunije i Zahulmije („što se ne šće u lance vezati / to se zbjeha u ove planine“).

Petar Prvi vlada atipičnim državnim organizmom, suptilitetom velikog državnika, što se vidi u njegovim pismima i poslanicama.

Sveti Petar Cetinjski je bio čovjek najviše plemenitosti, ali kada je bila u pitanju odbrana slobodnih ljudi i njihove države, njihove otadžbine ili domovine, on je postajao vojskovođa kojega nije pobijedio nijedan napadač, za vrijeme njegove duge vladavine. A dobio je velike bitke (Martinići, Krusi, Ljubotinj, Debeli brijeg i druge).

Sveti Petar je poštovao formu decentralizovane vlasti. Ali, da u novim uslovima ta forma ne bi zaprijetila jedinstvu države, on je stvarao nove organe vlasti koji su tu formu činili živom i funkcionalnom. Svemu je prilazio s jednom svevidećom osjetljivošću koja mu je pomagala da ne povrijedi ništa što koristi slobodi naroda, države i čovjeka. Jednako je branio i pravedne interese ljudi izvan svoje države.

Bio je čovjek izrazitog književnog dara, kojega je koristio samo u utilitarne svrhe izgradnje naroda,

države i čovjeka. Umio je ubjedljivo da saopšti ono što hoće da kaže. Savremenici su u njegovim riječima ošćali snagu istine saopštenu moćima crnogorskoga jezika. Ta moć crnogorskoga jezika, koja je prisutna u svim njegovim poslanicama i pismima, postala je genijalna poetska snaga u djelima „prijemnika njegovog žezla“, Njegoša.

Petar Prvi i Petar Drugi Petrović uobličili su i dali neprolaznu formu osamstogodišnjoj državnoj, moralnoj, pravno-običajnoj, jezičkoj i opštedruštvenoj tradiciji Crnogorskoga naroda. Njihovo djelo završava gotovo milenijumsko vrijeme i, kao vrijednost okrenuta štrašnjici, otvara budućnost.

Za vrijeme dugog i časnog bavljenja svojim narodom i njegovom državom Sveti Petar Cetinjski napisao je veliki broj poslanica i pisama. Od svega toga bogatstva saćuvao se mali, gotovo neznatan dio.

Sve što je saćuvano publikovano je više puta, ali kao istorijski dokument. Ovoga puta želio sam da pokazem umjetničku stranu tih dokumenata. Zato sam iz poslanica birao samo ono što pokazuje književni dar Petra Prvog.

Svaku odabranu cjelinu naslovio sam sintagmama iz te poslanice.

Pjesme i pravna akta, nijesam koristio.

Branko Banjević

**Petar, božijeju milostiju
pravoslavni Mitropolit Černogorski,
Skenderijski i Primorski...**

**Blagorodnoj gospodi glavarima,
starješinama
i svijema Crnogorcima**

Vrata slobode otvorena

(...) Proklet bio svaki brat Crnogorac, koji bi dobjegšeg čoeaka, i na (...) vjeru, nevjernoj tragi, iz ove slobodne zemlje predavao.

U slobodnu zemlju stupivši, ma kog roda ili plemena bio sin, mora biti slobodan i jest! (...)

I to neka vi je amanet, jer ako tako ne uzradimo onda mi niti smo slobodni niti što vrijedimo, niti zaslužujemo zvati se potomcima našije slavnije prađedova, koji su kćeli i znali svoju bogomdanu slobodu uvažavati i dijeliti je i drugome čoeaku, koji je iz čemernog i bogomrskog ropstva iste.

A to je, preko svega, naša prava hristijanska dužnost, ostavljena od Hrista spasitelja (...)

Ja ne žalim njih koji su zlo učinili

Znate, kako se dogodi zlo i nesreća i kako Šćepca Lukšina sinovi ubiše Iva Divanovića i raniše Stanka Šćepčeva i pobjegoše s toga po svijetu, kako zločinci, a ostaviše svoje roditelje stare, đecu ludu i nejaku, koja kriva ni jesu, na velike muke, da se skitaju po tuđijem kućama i ulicama.

Ja sam dosele pisao dvije knjige od molbe, Iva Divanovića materi i stricu, i Stanku Šćepčevu, i svoj njihovoj svojti, moleći i zaklinjajući svijeh, da ne bi već razurali te zidine od kuće Šćepca Lukšina, i žito što je bilo posijano da ne bi potrli, i te nesrećne starce da bi puštili u te zidine, đegođ, živjeti.

(...) Nijesu nikakva odgovora dali, niti su moju molbu i zakletvu primili.

Vi znate da su premnogo zla Šćepca Lukšina sinovi učinili, ali se (...) toliko zla od pohare i siječenja (...) i razura međah i žeženja kućah i ostalih štetah, nikad nije drugomu učinilo što je njima učinjeno.

Ja ne žalim njih koji su zlo učinili, ali mi je žao te nevoljne starce i tu đecu.

Za to vas svijeh molim, da vi od vaše i od moje strane, molite i u tri puta strašnjem imenom božijem

i svijem dvorom nebeskijem zakumite Divanovića i Stanka Šćepčeva i njihovu svojtu, da te starce ne ćeraju i da te zidine od kućah ne razuraju i da već prestanu činiti štete. I dosta su učinili.

I koji posluša, da mu Bog da zdravlje i mir i svako dobro i dobru sreću.

Koji li ne posluša i Boga se ubojati ne hoće, takvi od silnoga i strašnoga imena božija da budet proklet i da mu pogine svaka sreća i svaki napredak od njegova doma (...) – a pravim i poslušnim da bude Bog u pomoći!

Da se ne izdajemo

Razumjeli ste moju prvu knjigu (...)

Evo se (...) na Cetinju govorismo i vjeru do Maloga Gospođina-dne učinismo i knjigu od jedinstva i sloge među sobom napisasmo, da se svi (...) ujedno mirimo, kako smo ujedno i zaratili (...) Svi ujedno i zajedno da se branimo i ginemo i da se ne izdajemo (...) A ja sam pisao paši, ako uzoće (...) da se s njima stanemo i o miru i dobru zborimo (...)

Ja bih tamo doša da se s vama vidim i razgovorim, ali (...) svaki čas gledam kad će mi doći glas, da idem, đe potreba bude među Crnogorcima (...)

Vi ste slobodan narod

Ljubezni vitezi i mila braćo!

Naš zakleti neprijatelj ne šćede, na moje molbe, od predstojećeg krvoprolića odustati (...) no nadanje imam u svevišnjega Boga, da ćete vi danas svirjepog vruga (...) sa svoje međe proćerati. On je okupio silnu vojsku, ali mu je vojska jedna i čemerna. A više svega, nama će sila božija biti u pomoći!

Evo smo došli, mili moji vitezi i čestiti junaci (...) da našu krv prolijemo. Došli smo da osvjetlimo obraz pred svijetom. Došli smo da pokažemo neprijatelju naše vjere, našeg imena i naše predrage slobode – da smo Crnogorci, da smo narod, narod voljan, narod koji dragovoljno za svoju slobodu bori se (...)

Ima li koji među vama, dražajši sinovi i izabrani cvijetu moje Bogom spasajeme i svakom nama srećno slobodne države, koji ne bi dragovoljno ovo svoje dobro, ovu svoju slavu, ovo svoje viteštvo milovao, ljubio i na opštem svjetskom vidiku krvlju i životom izbavio?!

Ima li koji, dićni vitezi, da se usteže na krvavom ovom junaćkom polju (...)?

Ja sam, mili sinovi i predraga braćo moja, uvjeren da nema (...)

Vi sami strašivice ne trpite, jer vi strašivice za posljednje ljude držite, jer slobodne gore ne rađaju staršivice već dične vitezove, koji znadu cijenu junaštva, koji znadu cijenu narodnoga ponosa i slave, koja je vaš i s vama rođeni vijenac!

Vi ste, dragi sinovi, slobodan narod! Vi nemate druge nagrade za vašu svetu borbu – do odbrane svoje voljnosti; ali znate da je nagrada slobodnog junaka: odbrana slobode i milog otečestva (...) Ko se za drugu nagradu bori, ono nije plemeniti junak već najmjerni rob (...) koji junačkog ponosa i svoje slobode nema.

Za to su se, mili sinovi i ljubezna braćo moja, naši prađedovi borili, za to se i mi borimo, za to će se i naše potomstvo boriti (...)

Pa ćemo ga svi pitat što čini

Znate, braćo, kako vjeru među svom Zemljom ufa-
tismo i zakletvu i tvrđu učinismo: ko bi ubio čojka
preko vjere, ali ostale kavge i zla učinio – da ga sva
zemlja ćera!

Eto (...) ubi Ožegovičanin Vojnića poradi nesrećnjega
šićara, što su bili uzeli braći i susjedima u Graovo na
pravdu božju (...) i za to bi pravo i potrebno bilo da
se svi Crnogorci jave i takvi ljudi kastigaju (...) Ali je
ovo sada zimnje doba te se mnogo ljudi podignuti ne
može (...) a godište od svašta tijesno i oskudno. Toga
radi svakoga molim i Bogom zaklinjem da vjeru drži-
te kako ste i obećali.

Ako je to momče ubilo toga čojka od svoje zle pameti,
bez znanja i dogovora ičijega, (...) vi možete učiniti mir i
rukostavnika ćerat, da mu povratka nije, i njegovo što se
nađe uzet, pod rukom zemaljskom, a kuću mu izgorjet.
Tako i ostale, koji je što falio, globit.

Koji li se vama ne bi pokorio i globu dao, ano neka stoji
do sastanka i zbora svijeh Crnogoracah, pa ćemo ga svi
pitat što čini (...) Ostajem vam dobroželatelj.

Neću blaga ni bogatstva

(...) Ni same ledene stijene ne dam za nikakvo blago ovog svijeta, jer su i ledene stijene prekupane u junačkoj krvi, jer bi i sama prsavedna priroda na takav vopijući grijeh prolila suze tuge i žalosti.

I samim zlatom ovo golo kamenje da zalijete, nećete dočekati da mene vašim novcem pridobijete.

Neću blaga ni bogatstva, ali oću poštenje, pod kojim zajedno s mojim narodom živim i umrijeti želim.

Ne može mene nikakvo blago usrećiti, ako moga naroda slava i sreća ne cvjeta i ako gorde gore (...) viteški svoju gordu glavu ne uzdrže! Niti su se preklanjale niti će, dok je mene živa (...)

Na sablju smo dobili! Bez sablje ne puštamo, pa makar junačka krv do koljena potekla!

Ako nijeste znali cijeniti i poznavati viteški karakter jednog naroda, to se sad učite nas malu šaku u ovim gorama poznavati (...)

Kad vi neće pamet ništa valjati

Znate, kako sam vama i svijema Crnogorcima vazda i na svako mjesto govorio, moleći svakoga i zaklinjući, da u mir i slogu među sobom živite. I koliko sam truda i muke od početka do sada pretrpio, to samo jedini Bog znade; i sve radeći za obšte narodno dobro i slobodu, bez nikakve hile i lukavstva, nako s pravijem i čistijem srcem želeći videti vas i ostalu moju braću ot neprijateljskog jarma i zuluma oslobođene. Nijesam iskao moje sobstvene koristi i tečenja, nego sam ostavio crkve i manastire i sve crkvene i manastirske i domaće poslove. Zaboravio sam i moju dušu i moje zdravlje, a prijenuo za vas i za drugu braću Crnogorce, da ne izgubite, nego da uzdržite svoje poštenje i slavu i da utvrdite vašu predragu voljnost i slobodu, koju vi je Bog darovao mimo svakoga naroda u svijetu, da vi tuđin ne gospodari i ne zapovijeda i da nije gospodar od vašijeg života, ženah i dece i ot vašega imuća i domovah, no vi sami da postavite sebe, iz dogovora, uredbe i zakone ot vašega vladanja i suda, po kojemu možete zloga čojka i neposlušnoga kastigati, pak se u slobodi dičiti i živjeti među sobom kako braća mirno, pošteno, bez inada i svake mrzosti.

Ali evo žalosti i nesreće velike, što ja ne vidim da vi ovo svoje dobro ljubite, niti vašu voljnost i slobodu poznati hoćete, koju ako jedanput izgubite ot svojega neposluha i

zločinstva, onda ćete spominjati moje riječi i videti jesam li pravo govorio i jesam li za opšte narodno dobro, vaše i svega naroda našega, radio; ali će to biti u nevrijeme, ka(d) vi neće pamet ništa valjati.

Ovo ja ne govorim samo vama Brđanima, nego i svima Crnogorcima jednako, jer znam što je sloboda i što je temelj ot svakoga dobra na ovome svijetu, a znadem i što je robstvo i nevolja ili sužanjstvo i jaram tuđi onomu koji ga nosi (...)

Druge vi ne ostaje, nego da od zla prestanete i da se pomirite, kako najskorije i najbolje znate, pak da ne ćerate svoju braću Hristijane koji su pod tursko kopito i da im povratite njiove pljenove, koje ste im nepravedno ugrabili, da ve sirotinja ne kune i da zlo od Boga na sebe ne dočekate. A eto šiljem tamo gospodu glavare i sudce da se s vama vide i razgovore i da očiste smutnje i zađevce, koje nađu u vaša mjesta, i da potvrde stegu i jedinstvo među svijem narodom. Toga radi svakoga molim i strašnijem imenom božijim zaklinjam, promislite za svoje dobro i poslušajte što vi sud i vaši glavari reku i osude, kako iz svoje duše poznadu. Najposlije pravično, ne nosite zlomu i pakosnomu čojku hajter i ne činite kako je milo, no takve globite i kastigajte, da se zlo ne čini. A što je do sad bilo, to radite smirit, i koga vidite da je zlo bez

nevolje učinio ot sile i ot svoje opačine, toga i kastigom pokarajte i budite svi suprotivu onoga koji posluh i slogu razmeće. Ja želim da vazda naša braća iz našega naroda budu u našu zemlju sudci i da oni, koji budu na to mjesto iz dogovora obštega postavljeni, vladaju narodom i upravljaju po načinu razumno i da sveder više slava, čest i sloboda i blagopolučije vaše obćeno u mir i u slogu vašu srećno i čestito raste i da ovo đeci vašoj nakon sebe ostavite, neka ona imena vašu u vije-ki hvale i prevoznose i neka mogu radostnim glasom govoriti: „O blaženi otci! O slavni roditelji, naši veliki vitezi i čestiti junaci! blažena i preblažena viteška djela vašu, blažene utrobe koje su vas rodile i dojke koje su vas dojile! Vi ste ugasili međusobnu rat i krvoproliće, vi ste postavili mir i tišinu u svoja mjesta, vi ste ukrijepili slogu i jedinstvo među narodom i vi ste nam dohраниli i ostavili dražajšu voljnost i slobodu, a mi ćemo predra-go ime vašu u pameti, u srcima našim s najvećim bla-godarenijem do groba nositi i sinovom našim ot roda u rod ostavljati, neka ime i slava vašu bude bezmrtna!“

Evo, moji dragi junaci, što ja želim! Evo zašto se trudim neprestano i zašto moju dušu i zdravlje polažem! Evo, zašto sam dobio neizbrojene neprijatelje i evo, poznajete u čemu vašu sreća i vječno dobro i blagopolučije stoji!

Sad, ako nećete ovo ljubiti, milovati i držati i za ovo svijem srcem i voljom i sa svom jakosti prijenuti, vi ćete biti sami sebe i svojoj deci samovoljni krvnici i vječni zlo-tvori i mučitelji; a ja u to, kako pred Bogom, tako i pred cijelim svijetom, ne hoću imati dijela (...)

Ne ostaje vam drugo

Neopisano tiranstvo i samilnost vašijeh despotah, a navelaštito Boškovića i Ljubanovića, budući se svaki dan prostiralo na ugrabljenije tuđijeh zemaljah i njihovoga siromašnoga imuća, prinudi mnozinu iz vaše komunitadi prositi u vrhovnoga od provincije zapovjednika gospodina đenerala Bradi obranu i pravosudije (...) njihovoga žalostnoga bića. Ne nahodeći ikakvoga milosrdija ni utjehe, prinuđeni biše s gorkijem plačem i suzami prihoditi k mene kako duhovnomu svojemu pastiru, moleći me i zaklinjajući ranam Hristovim ili da ih preporučim rečenomu zapovjedniku e da bi se smilovao na njihove pravice pogledati i dostojno pravosudije učiniti, oli da ih puštim preko Crne Gore s ženam i đecom u tursku zemlju bježati.

U ovakve žalostne zgode ne bi moglo, mislim, ni samo varvarsko srce ostati da ne očuti u sebe po čelovječestvu neko uvrijeđenje i bolest, gledajući njihove suze i slušajući njihove teške muke i nevolju, koje su pod jarom kneževski trpjeli. Ja sam razmišljao vrhu moje pastirske dužnosti i vrhu svega što bi se dogodilo, kad bi oni u tursku zemlju pošli i nijesam dopuštio da pođu. Međutijem, moje preporuke do đeneralske vlasti nijesu prestale hoditi, no ne budući ćesarско-kraljevski zakoni, nego kotorski nad vami, hodili su bezkorisno. Vaši

novci, koje su vaši despoti iz vašega krvavoga znoja, iz vašijeh mozoljah iztiještali, jesu najviši neprijatelji vaši, i tako vam ne ostaje drugo nako međusobni mir, ljubav i tišina občena, dokle vaši pravedni razlozi izidu pred ćesarokraljevskim dvorom, od kojega se vi istinito nadate pravosudiju, milosti i pokroviteljstvu.

U toliko svakoga molim i Bogom zaklinjem da ne bi koji ikakve smutnje činio ili jedan drugoga za kakvu malu ali veliku stvar pozivao, nego sve da ostavite do nove kraljevske zapovijedi i uredbe od suda i pravde. Iza toga biće svakomu slobodno prinositi svoje razloge pred kraljevskim sudom, a ne pred kotorskim, koji izvan srebra i zlata i sobstvene svoje koristi ni u čem pravice ne nahodi. Ja znam da vas despoti vaši i katorska vlastela nazivaju rebelima, budući su sami rebeli i dave i straše komesarom, a sami se ot njega tresu i plaše, bojeći se svojijeh djela. Daj Bože, da dođe i komesar (...) to će biti vaša obrana i sreća.

U toliko vas opet arhipastirski sovjetujem da budete u ljubavi i u svaki pošteni način sa svakim mirno.

Ko će se sačuvati od potajnijeh krvnika

(...) Kako sam, žalostiju napunjeno vaše pismo (...) primio (...) i razumio da pokojni protopop Andrej Petrović nije se prestavio po opredijeljenoj od Boga sudbini, no na zlodjejskomu načinu otrovan, ja ne mogu na takve najgnjusnije zlodjejanije promisliti bez teškoga ogorčenja (...)

Istina je da se ne može svaki od zločinskoga oružja sačuvati, ali malo koji oružje, za potrebnu zgodu u ovu krajinu ne nosi i sveder se čuva đe i najmanje sumnje imade. No ko će se sačuvati od takvijeh potajnijeh krvnikah, ko li može bez jela i pića živjeti! Pravedno bi bilo da svako promisli i da toga prokletoga zlodjeja ište i traži, a osobito vrhovna vlast, koja zapovijeda i koja je moguća upotrijebiti sve načine i sredstva za iznaći i po dostojanstvu kastigati bezakonago ubicu i zločinca. A ja, s moje strane, predajući istoga vječnome prokletstvu i anatemi, takođe i sve njemu podobne, prizivam, kako duhovne tako i mirske, poštene i dobre, da svi od pravosudija božija prosimo da tu pravednu i svešteničku krv osveti i za nas ostavših da zaštićenije i odbranu.

Skočite junački

Eto, kako dođosmo u Brda, tako ne samo Bjelopavlići i Pješivci pristupiše k nama i sud prihvatiše, nego i svaki Hrišćanin od Ercegovine uprav do rijeke Tare jedva i dočekaše, da k nama dođu; također i Turci koji stoje u Župu Nikšicku. A kad dođosmo u Pipere, šiljasmo ljude i knjige k Đuraškovićima i ostalijema Piperima, koji su ot nas oступili i u Turke pošli, da se povrate i pristupe k nama, da ih umirimo s njihovom i našom braćom Crncima i Stijenjanima, i oni isprva obećaše, pak evo (...) prevariše i pođoše u Podgoricu k begu Osmanagiću, koji im mnogo laživoga obećava i knjige piše da će im dati vojsku na Crnce i Stijenjane, pošto se mi vratimo. A kad bi ova dva plemena razurili, to bi za našu zemlju bilo zlo veliko i nesreća, a suviše grdilo i sramota vječna. Nego, braćo, za Boga, sad oli ikad ustanite kad čujete maškule, skočite junački: neka ide Crnica i Riječka i Lješanska nahija i s njima Cetinjani, Njeguši i Čeklići na Beri, a ostali Katunjani k nama, da ne puštimo Turke u naše granice, nego da granice i mjesta naša utvrdimo, a hajine i zemaljske izdajnike da kastigamo s pomoću božjom, kako budu zaslužili.

Za razoriti naš općeni mir i tišinu

(...) Izvjestno jest mnogim između vami, a osobito globaljskoj komunitadi, u kakvome se biću nahodaše Stepan Vučetić, kada nazad petnaest godišta dobježa k mene iz Manastira Lastve i kako sam ja njega primio i ne samo od njegova tužnoga bića izbavio, nego i suviše na stepen arhimandritski uzvisio i narodnim poslanikom k Rosijskomu Vasočajšem Dvoru udostojio; to je svim vam dovoljno poznato. No kako blagorodnoj duši čelovjek sve što na viši stepen u gospodstvo i u vlasti izlazi i koliko se u višemu bogatstvu i sreći nahodi, toliko on sve veće ište, prilične njegovome blagorodstvu načine za potvrditi svoje dostojinstvo blagodejanijem, milostiju i krotkim življenjem, a najpače blagodarnim srcem k svojemu blagodjetelju – tako i blagorodni čojek, kad se vidi iz niskoga bića uzdignut, đe se nije nadao, zaboravi i boga i dušu, kamo li neće zaboravit svoga blagodjetelja, pak na krilima visokoumlja ili, ljevše reći, prebezumne gordosti bezobrazno leteći, kako i rečeni Vučetić, paklenim i otrovnim duhom iz njegove utrobe diše.

Ja ne spominjem kletvoprestupnoga Vučetića neblagodarnost i smutnje što je činio, budući to cijeli narod od Primorja i Crne Gore vidi i znade, niti hoću brojiti njegove neizbrojene laži i nepravde, koje se nije ustidio protivu iste svoje sovjesti izmisliti, za omrazit mene i

ljubežno moje otečestvo pri Visočajšemu Imperatorskomu Dvoru, kojemu smo s nepokolebimom vjernošću u devedeset i tri godišta pri svakoj potrebnoj zgodi našijem životima i krvlju usrdno služili i kojemu i na današnji dan služiti želimo. Ali vrh svega toga imade Bog i naš Vsemilostivješi Car i Pokrovitelj Aleksandar Prvi suditi, no u tome ni ja niti gospoda opštenarodnoga Praviteljstva našega ne možemo trpjeti to što Vučetić, budući se otkrio javnim izdajnikom i neprijateljem cijeloga naroda našega, ne prestaje različitim načinima i den i noć unositi u našu zemlju prevelike smutnje i neslogu, za razoriti naš općeni mir i tišinu i za naostrit oni krvavi meč od međusobne rati, koji sam ja poslije mnogo moga truda nakon šesnaest godišta pri pomoći s blagorodnom braćom glavarima zatupio. Toga radi on, Vučetić, samozvani laže-Vukotić, po sili zakonah crkvnijeh, vlastiju mi od Boga danoju, lišajetsja i jest lišen arhimandritskoga zvanija, također sveštenečkoga, djakonskoga i pol-djakonskoga i kaluđerskoga čina na takvi način da on, upodobivši se Judi predatelju, oglašeni zlodjej, ostaje po danas izvržen između svjašćeničkoga reda i društva, svezan vječnim prokletstvom jako zakonoprestupnik i javni vozmutilj narodni. Za to, dakle, vsjem duhovnim i mirskim i vsjem voobšte mužeskoga i ženskoga pola

vozljubljenim Hristijanom i Hristijanicam, u svoj Eparhiji našej, objavljenije činim i arhipastirski, pod žestokim prokletstvom govorim i zapreštajem, da ne bi koji više-pomenutome rastrizniku Vučetiću ikakve počesti i stimance sveštenešeske učinio ili od njega blagoslovenija primio, ali ikakva družestva i dogovora javnoga oli potajnoga s njim imao, nego se uklanjat od njega, kako od krivokletnika i zlonaravnoga smutljivca, koji ne misli za drugo, nako da s lažima utvrdi svoju sreću vrh nesreće i sramote svega našega naroda, kako je to svakome otvoreno vidjet.

Ljudi zli i bezbožni ne slušaju nikoga

Primio sam vaše ljubazno pismo, iz kojega vidim koliko ste vi radi o mojem zdravlju i sastajanju znati. Toga radi, vo udovoljstvije vašega želanija, dajem vam na znanje što ja, po milosti božjoj, nahodim se živ i zdrav; imajući čistu sovjest, imadem Boga pomoćnika i ne ubojus sovjeta nečastivih.

Što se pak tiče do uskokah, koji, kako mi pišete, robe sirotinju, sva Hercegovina znade da sam ja svagda sirotinju branio i da mi nije na srce manja žalost za sve ono što sirotinja pod tursku vlast trpi, nego li za ovo što ja u Crnoj Gori vidim neustrojeno i što Crnogorce dopada. No što ću da učinim uskocima, koji su iz Hercegovine utekli u Moraču, ljudi zli i bezbožni, a prazni bez nikada ništa, a kada oni ne paze svoju braću i ne spominju turski jaram, koga su, što je reći, još juče nosili i koga njihova braća i danas nose na vrat, ko će ih od takvoga zločinstva ustezati; oni su od mene i od Crne Gore daleko, ne slušaju nikoga. Ja sam sve načine upotrebljavao da ih od toga zlodjejanija ustavim, ali se nekoliko zločinca ustaviti ne hoće i tako ne mogu učiniti drugo, nako da pošaljem vojsku na njih, a za poslati vojsku šćelo bi se ne mali trošak, kojega ja ne imam, budući mi narod ne daje ništa i ne ištem da mi dade ikakve stvari, nako samo da prekрати međusobno krvoproliće i ostala bezakona

djela i da u miru i ljubavi hristijanski živi. Od kada su Trebješani dobježali k nama u Bjelopavliće i po tom u Moraču pošli i sobrali ostale uskoke oko sebe, ja sam pretrpio dovoljno truda i harča za učiniti im dobra kako ljudima koji ne imađahu ni mjesta ni pribježišta, a (...) nekizi s njihovijem serdarom, kojemu sam više ljubavi i dobra učinio nego li ijednome glavaru od Crne Gore, vratili su mi svakijem zlom i bezčestijem. Pak se vi tužite na uskoke, a evo čujete, čuli ste i pride, što sam ja od uskokah dočekao (...)

Bez znanja i dogovora zemaljskog ništa ne činite

Bićete, mislim, razumjeli, koje se zlo dogodi u prošlu neđelju na pazar pred Kotor i kako su ćesarski soldati začeli fatati Crnogorce i biti mušketima, na veliku pravdu božju, ni krive ni dužne, i s toga se započeo boj među našijema i ćesarovcima, u koje je bilo ne malo pogibije i krvoprolića. I tako već na oni pazar nije puta ni jednomu Crnogorcu, nako da pogine i veliku nesreću i sramotu dobije. Toga radi evo dođoše k mene glavari od svih plemena, kojizi su se na pazar ta dan namjerali i kojijema su braća mrtva i ranjena ostala i žene u grad pofatane i svi mene moliše i zakumiše da ja vama pišem i također molim i Bogom zakumim od strane sve četiri plemena, to jest Cetinja i Njeguša i Dobrljana i Ćeklića, koji su među sobom vjeru i zaruku dogovorno učinili da ni jedan već na rečeni pazar i u državu ćesarsku ne ide, a vas i ostale Crnogorce mole i zaklinjaju, da preko ove četiri plemena i vi ne idete.

Ja znam da je vama potreba kupovati vina i ostale stvari radi slave krsnoga imena, ali se od jedne strane bojim (...) a s druge strane očito vidimo da i vama od ćesarovaca mira biti ne može, zašto oni ne razbiraju nikoga, nego svakoga Crnogorca jednako ćeraju, kako i one koji su bili u boj. A eto čujete da i žene fataju, kamo li neće biti i fatati junake, da se nasite crnogorske krvi i napune tamnice i senžire Crnogoraca.

Toga radi vas molim da se obratite u Crmnicu, ili na drugu stranu, za vino i za rakiju i da se uklonite od kotorskoga pazara, dokle vidimo hoće li se ćesarovci ukloniti od Crne Gore i zla. (...) I suviše ja vas i svakoga Crnogorca molim i Bogom zaklinjam da živite među sobom u mir i da bez znanja i dogovora zemaljskoga ništa ne činite (...)

Naslanjajući se na vašu riječ

Naslanjajući se ja na vašu riječ i zakletvu, koju učiniste onomlanih u neđelju po Veljemu Gospođinu dne na Cetinju, dajući mi objeručke tvrdu i veliku božju vjeru da ćete slušati što vi za vaše dobro rečem i da ćete držati jedinstvo, slogu i mir, ne pazeći na ostale nahije što će koja činiti, ja se pouzdam i započeh opet, iznova ce postavljati moje trude na svaku stranu, da se u našu zemlju zlo prekrati i jedinstvo i ljubav bracka utvrdi (...)

Evo, dakle, do današnjega dnevi nijeste nikakve smutnje u zemlji učinili, nako što su se Čevjani i Malocuce svadili i što su se neke osobite stvari dogodile, koje se mogu i smiriti da zemaljski mir i tišinu ne razure.

A evo se i poslanik našeg velikog pokrovitelja među nama nahodi. Toga radi ja od svega srca želim i vas svijeh arhipastirski savjetujem i molim da biste vi pazili svoje i svoje dece dobro i poštenje, koje stoji u vašoj slogi i miru, ne čineći ništa što bi moglo suprotivno biti našem Pokrovitelju i tišini našega naroda. Znam da imate neke žalosti, što su vi učinili neki Ceklinjani na Rijeku Crnojevića; također mislim da vi neće milo biti, čujući da su moji ljudi ufaćeni u Kotor, a nijesu samo moji, nego i moji i vaši (...)

No, što se tiče do Ceklinjanah, ja vas molim i Bogom zaklinjam da pretrpите dokle mi od njih dođe odgovor na knjigu, koju sam Ceklinjanima i Dobrljanima pisa i dokle se ja s njima razgovorim. A što su moje ljude ćesarovci ufatili, također svakoga Crnogorca, koji za to imade žalost, molim i zaklinjam neka svaki stoji s mirom i neka trpi kako i ja trpim, zašto znam da će naše trpjenije bolje za vas biti, nego li ikakva naša osveta. I ja čisto vidim i poznajem za koji uzrok oni nama svake napasti i bezčastije čine i vi ćete (...) to isto vidjeti. No ako sebe dobra želite, držite se volje i zapovijedi svojega Visokoslavnoga Pokrovitelja, živite među sobom i sa svakim Crnogorcem i Brđaninom u ljubav i u mir i ne tićite turske i ćesarske ljudi (...)

Ovo vi pišem da ispunim moju dužnost i ako me poslušate, doći ću što skorije (...) da se prostranije razgovorimo.

Koliko smo truda i muke podnijeli

Znate koliko smo truda i muke podnijeli, i cijelu godinu danah radeći da umirimo Ceklinjane i Dobrljane i jedva što rekosmo e se umiriše, a u toliko se na drugu stranu među vama i Ceklinjanima zlo dogodi i pogibe Ceklinjanin, kako ljudi kažu, na veliku pravdu božiju od ruke i puške prekorničke, idući za svojom mukom, a Ceklinjani ubiše istoga krivca i krvnika rukostavnoga i jednu vašu ženu, po nesreći, nagonom u boj.

U ovo zlo ne bi zađevica ceklinska, nego prekornička i ja k vama posilah u dva puta ljudi od suda i praviteljstva zemaljskoga i pisah jedno moje pismo moleći vas, da vjeru Ceklinjanima date, uzdajući se istinito da ćete tako učiniti, ali ne učiniste, dokle se opet dogodi toliko zla i nesreće, koje ne samo mene, nego i svakomu poštenu čojku i ljubitelju otečestva prekomjernu pečal i žalost donese, a najviše za to što vi Ljubotinjani, od početka učinjene sloge i jedinstva u našu zemlju, vazda bjesto gotovi na svaku potrebu i u svaki posluh, đe se tičaše do obštenarodnoga mira, slave i poštenja i do svakoga dobrog načina i koristi narodne. Ne znam koja nesreća bi, te u ovo sadašnje zlo iz početka ne imaste onoga posluha i one pameti da se uzdržite pri zakletvi, koju ste na Cetinje učinili (...) Ja sam od ijeda u srditost govorio, da već neću u Riječku Nahiju nikoga moliti da

se ne bije, budući, samo prošle godine, četrnaest puta, radi Ceklinjanah i Dobrljana, hodio sam na obje strane i molio toliko, da bi se dosadilo već i (na) najviša veselja hoditi, ali opet, kad pomislim – i ona ljubav, koju sam iz moje mladosti s Riječkom Nahijom imao, sve bih prve trude zaboravio, samo kad bih znao da će moji trudi, kolikogod, zla ustaviti (...)

Ja znam da je vama premnogo zla i ne mogu spomenuti ništa više, nego li u ovomu pismu spominjem, ali se uzdam da ćete se vi sami domisliti i spomenuti za sve ono što bih ja stio reći ili vas moliti. I ako ovo ne prikloni vaša srдца teško uvrijeđena da mi što god po momemu želaniju odgovorite, neće ih ništa drugo prekloniti.

A što mi pišete

A što mi pišete da se neka čest vaše eparhije blistatelnomu dvoru Otomanovića našla otlušna, ja to prvi put od vas razumijem. Što li mi dajete na znanje da je preuzvišeni vezir bosanski carevu sablju pripasao da siječe nepokorne ljude za njihovu nevjernost, to će biti za utjehu i pokoj vaše eparhije, koja, mislim, jedva i čeka da tako bude, jerbo pravedni, od Boga darovani čestitomu caru Otomanovića sud valjada hoće najprije iskati da čisto vidi i razabere kako je što bilo i na koji način proishodilo, a kada sve istinito poznade, ne može biti da careva sablja i kastig najpriđe ne pane na one, koji carevu raju razgone i koji su od davna vremena uzeli savršeno samovoljstvo i zaboravili sud i sve carske koristi i zapovijedi, ne pazeći drugo, nako samo kako će koji bolje svoju kesu napuniti i žalosnu raju utijesniti, dokle i ostale Turke u samovoljstvo raspustiše, od kojega neprestano proishodi grabiteljstvo i svako zlodjejanije, kako i sami vidite. Evo, Preosveštenješi vladiko, u kojemu se ona nahodi, a ne moje dozvoljenije (...) kako vaše preosvještenstvo, po neosnovateljnemu sluhu pišete.

Teško nama ako jedan drugoga ne ljubimo

Razumio sam kako se dogodila nesreća u kući Nika Petkovića, kada je vojena ćesarokraljevska komanda iskala da ufati Nikolu Lakićevića i kako je iz kuće puknula puška na soldate, a soldati u isti mah pušte oganj, misleći da ih Nikola gađa i da oni Nikolu gađu. I tako mjesto Nikole, po nesreći, ubiju vašega brata pokojnoga Stefana, pak ćujem da vi imate preveliku žalost na kapitana Sava Ivelića (...) Ja znam da su vaša srca teško uvrijeđena, ali da ćinite kakvu osvetu, ne možete drugo učiniti nako ogriješit sebe i dušu vašega pokojnoga brata (...) Toga radi svijeh vas arhipastirski molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da pristanete na mir po obićaju zemaljskomu, i što sud hadetni reće da poslušate i da se s rećenijem kapitanom umirite i tu žalost, koju suprotivu njega imate, da iz vašijeh srcah izmetnete, pak u hristijanskoj ljubavi, kako Bog zapovijeda, mirno i ljubezljivo da živite.

Mi ćemo svi, ljubezna braćo, umrijeti i teško nama ako jedan drugoga na ovome svijetu živeći ne ljubimo, ako se ne smirimo s našijem supernicima, na koje žalost imamo i ako jedan drugome uvređaje ne prostimo, nećemo na onome svijetu vječnoga pokoja i blaženstva imati i neće nam otac nebesni naša sgrešenija prostiti.

Dakle, radi Boga, koji je jedino i vječno naše dobro i radi vječnoga veselja i radosti, kojega je Bog ugotovio svijem poslušnim u rajske sladosti vjekovječno uživati i naslađdati se njegovu božestvenoga lincezrenija – i opet vas molim da poslušate kako vi pišem, tako bili od Boga blagosloveni i tako vi Bog darovao na ovomu svijetu svaku dobru sreću i dobru napredak u svemu, a na onom vječno radost koju vam i svim hristijanom, od svega srdca, želim (...)

Na znanje svakom Crnogorcu

Da bude na znanje svakomu Cernogorcu kako ostaje sva naša zemlja pod vječnim stidom i sramotom i suviše u nemilost našega visokoslavna pokrovitelja, ako ne biste poradili očistiti sebe ot ove sramote, koju na cijeli naš narod postaviše nekoliko ljudih, koji preko moje molbe i zaklinjanja i preko zemaljske stege, na zbor učinjene na Cetinje, razbiše cerkve i kuće narodske u Novskoj deržavi, u Lepetane i na Muo i na ostala mjesta u Boku ot Kotoru i ponesoše cerkovne adidijare i tuđe imuće nepravednim i bezakonom načinom, što se nikad nijesam nada da će tako učinit (...) Ja znam da je bilo i Primoracah, ne manje nego li našijeh, koji su pograbili i koji su učinili i nagovarali Cernogorce da tako čine, kako su i učinili, ali danas ostaje sramota i krivica na ime cernogorsko, kako bi i poštenje ostalo, da ne bi toga sramotnoga djela ot nekoliko grabiteljah (...) koji slavu i poštenje svoje i svega cernogorskoga naroda pomračiše i obesčestiše. Toga radi vas svijeh molim i Bogom vsedržiteljem zaklinjam da ne ostanete uvijek pod ovom sramotom, nego da svako bratstvo čini vratit što je koji uzeo, po zakletvi, i ponijet u Kotor (...) a pravi čelovjek ostat će na svoje poštenje, kako se budete otlučili ot zločinacah.

Bogoprotivno zborenije

Došlo je k našem znanju, kako neka lica (...) na jednu sirotu đevojku iznijeli jesu nevaljale i nepristojne riječi, za izgubit sreću i poštenje ovoj đevojci (...) No, Bogom vas zaklinjam, da prestanut ima svak od takvoga bogoprotivnoga zborenija (...)

Ostavljam da vi sudite

Znate kako su vaši čobani sa stokom poharali ljetos naše žito i sijeno na Lovćen, a naši ljudi porezali nožem dva vola i jednu jalovicu Vučete Pime, budući ih našli na ječam po Bratićevu Dolu. I ta je goveda Vučeta poslala na Stanjeviće, đe se i sad njegovi volovi nahode i ne hoće doći, kako sam mu poručeva, da volove zdrave prifati, a jalovicu da mu platim i suviše za volove, što su bili malo nožem obrezani, da mu dam koliko sam po duši reče, nego odgovara da ne može bez nekoliko ostalih glavara Rajćevićah doći, a ja nemam piće ni za moje volove, a kamo li za tuđe, nego ste mi vi žito i sijeno na Lovćen poharali; i to malo slame, što je bilo od pohare ostalo, vi ste iz kuće ponijeli. Pak vrhu svega toga zulu-ma i talamara, je li pravo da ja vraždu plaćam i dočekujem Rajćeviće na vraždu, kako da sam ljuckom krvlju dužan. Ako li inako biti ne može, nego da kupi kmetove, ano budite vi kmetovi i za crkovnu štetu, kako i za Piminu i činite da crkvi bude šteta plaćena. Ne možete li ni tako, a ono neka sude Crnogorci, pak napokon ako i to ne može biti, ja ću trpjet, pa što bude (...)

Da čujete i razumijete

Dajem vi na znanje, kako mi ove večeri dođe pismo od gospodina rosijskoga bregadijera i kavalera Sankovskoga da dođem s nekoliko glavarah u Kotor. I tako sam juče s gospodinom guvernadurom i ostalijema Crnogorcima, koji se ovdje namjeriše, u Kotor hodio i s gospodinom francuskim đeneral-an-šefom i kavalijerom Marmontom i drugijema đeneralima razgovore imao, koji su nas lijepo dočekali i svoju volju objavili da je njima veoma milo i ugodno što bi ovi narodi u susjedstvu mirno živjeli, kako što danas žive naši cari u miru i prijateljstvu. I suviše govore da će oni kastigat svojega čojka koji bi Crnogorcima zla oli štete i pakosti učinio. No ravnijem načinom valja da i mi Crnogorci kastigamo koji bi njihovome čojku što učinio.

Vi znate kako sam ja vas na zbor na Cetinje molio, tako i sad svakoga molim i Bogom zaklinjam, da idete na pazare i u gradove njihove mirno, da pazarujete lijepo i pošteno bez ikakva inada i smutnje, da se svaki ustegne od nepriličnoga posla i krađe i da ne bi koji za osvetu ili ikakvu drugu malu ili veliku stvar Primorcu ili francuskome soldatu što učinio, nego da svaki oficerima stimu nanosi i s soldatima lijepo pasaje, a s Primorcima lijepo živuje, pak će i vama lijepo i mirno biti. Ako li se ko nađe da učini koje zađevice i smutnje i ako ga ne kastigamo, biće krivica na nas svijeh.

Također vas savjetujem i molim da ni Turke ni turske ljude ne biste zadijevali, nego od svakoga s mirom stojali. Ovo vam u hitnji sada na pazar pišem da čujete i razumijete i da svaki u svoje pleme i selo može kazati, a poslaću u svaku nahiju i u svaku knežinu osobljiva pisma.

Drača u oči

Praviteljstvo i Sud Crnogorski jest drača u oči guvernaduru, vlasteli, a i mnogijem, no toliko uzdam se u preblagoga Boga da njihovo mišljenje neće nauditi našem pravu.

Dajem vi na znanje

Dajem vi na znanje, kako sam bio na ustavke Vasiljeva-dne u Manastir pod Lastvom, u Grbalj, na sastanak sa gospodinom đeneralom Klauzelom, koji je od cara francuskoga i kralja italijanskoga poslan da budet namjesto đenerala Lauristona glavni zapovjednik vrhu sve bokijeljske provincije i države dubrovačke; a tu bješe i gospodin đeneral, koji zapovijeda vojskom, što se u Kotor i u Boku nahodi, također i gospodin delegat od Kotora. Ja se mogu vam pohvaliti da sam veoma zadovoljan ostao po njihovu razgovoru, videći da oni žele, što bi s obje strane među jednim i drugim narodom susjedski mir i ljubav tvrdo i nepokolebimo prebivali (...) a to je i moja najviša želja i radost da tako bude, jerbo istinito znadem i to vas uvjeriti mogu, da mi bez toga ne možemo biti u ljubavi našega Pokrovitelja, ni ostati mirni i slobodni (...) Toga radi ja sam vam i priđe pisao na svaki zemaljski sastanak i svakomu, koji je do mene dohodio usmeno govorio, tako vam i sada pišem i svijeh vas u svaku knežinu arhipastirski sovjetujem i molim da u gradove i na pazare, a također i na druga mjesta u državu cara francuskoga i kralja italijanskoga mirnim i poštenim načinom ulazite i da njegove đenerale i oficijale, kako se pristoji, počitujete, i oni će vam svaku ljubav pokazivati, kad vide da vi mirno i pošteno idete i s njihovim vojnicima i suditima u susjedsku

ljubav živite i vama od njihove strane neće biti nikakve krivice i napasti učinjene i biće kastigan žestoko oni koji bi se usudio to učiniti. No, ako se nađe ikakav Crnogorac da učini koju smutnju ili zlo njihovomu vojniku ali suditu i ne bude od našega suda kastigan, a s toga zla i zađevice dočekate svi nesreću i muku u tu zgodu, ne možete nako samijeh sebe kriviti i razdijelit ono što iz toga dobijete. Ali ja i opet vas molim i Bogom Vsedržiteljem zakilinjam da se do takve nesreće ne dopuštite, nego da u vrijeme promislite, što se iz vaše zađevice dogoditi može, pak da svako pleme ustegne svoje plemenike od svakoga hudoga posla i djela i da s mirom stojite i tako ćete sačuvati sebe od svake nesreće (...)

Ovo vi pišem za vaše dobro i od ovoga pisma ostavljam kopiju pri sebe, da ne rećete, u kakvu nesreću, da vam nijesam pisa i dao na znanje.

Da na sebe veliko zlo i sramotu ne navedete

(...) Ja se ne čudim Đuru Ilinu, nego Miću Perovu i ostalijem Gluhodoljanima, koji ga slušaju, videći očigledno da ih vodi na vječnu i sramotnu pogibelj (...) Za to i opet vas molim i u tri puta strašnjem imenom božijem zaklinjam da pazite svoje poštenje i svoju vjernost i slobodu i da na sebe veliko zlo i sramotu ne navedete (...)

I mir učiniše

(...) I tako budući obje strane blizu pristupile, dođoše na granicu na mjesto od njih zabilježeno, blizu grada Žabljaka, nazivajemo Kupiduh, i tu se sastadoše 21. čisla tekućega junija i mir učiniše, kako niže izgovara:

Prvo: svako zlo i krvoproliće i sve štete, koje se bjehu dosle dogodile u sva ratna vremena među Turcima i narodom crnogorskim i brdskim, predadoše vječnomu zaboravljenju, da se nema za to koliko od jedne strane, toliko ni od druge spominjati, ni ikakve osвете činiti.

Drugo: po ovomu učinjenomu miru stabilise da svaki Crnogorac i Brđanin (...) slobodno može hoditi u turske gradove i mjesta, đe doseže zapovijed skadarskoga vezira, također i Turčin i svaki turski čovjek, koji je u oblast rečenoga vezira, da slobodno u naša mjesta dohodi bez ikakve prepreke i smetnje (...)

Četvrto: ako bi se naša koji zli i smutljivi čojek od naše ili od turske strane da učini koje zlo i smutnju, takvi da se ima ćerati i kastigati kako je zaslužio, a mir da ostane u nepokolebivosti sahranjen i pravi čojek za zločinca da nema platiti.

Peto: uskoke i zločince da ni jedna ni druga strana ne može u svoja mjesta držati, nego ih nazad vraćati (...)

Sve ovo biti će utvrđeno riječima i vjerom božjom od obje strane i ostajemo mi svikolici Crnogorci i Brđani u dužnosti, sveto i nepokolebimo sahranjivati i držati ovi mir tvrdo. Toga radi vama u sve nahije i u sva plemena i knežine pošaljemo ovo pismeno objavljenje, neka svaki čuje i lijepo razumije, kako je i na koji način mir učinjen, da ga imate držati bez ikakve zađevice i smutnje.

Budite i vi spravni

Dajemo vi na znanje kako mi danas dođe knjiga od đenerala francuskoga iz Budve, u koju mi piše i srđi se na Crnogorce, zašto pomagaju Brajićima, a ja sam vazda i svaki put na stanak govorio da stanete s mirom i da Francuze ne zadijevate, ni da se u druge posle mećete, nego da pazite sebe i svoje granice. I evočujem da se narod buni, razumijući da se francuska vojska sveder više umnožava i pridolazi i svaki se čudi što će tolika vojska činit na Brajiće, pošto su kuće braicke opalili, crkvu raskopali i žito izgorjeli, a Brajiće po planinah razagnali, a ja se više bojim da ne bude s naše strane zađevica učinjena, nego li se plašim ikakve sile. I za to vas molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da se čuvate od svake zađevice, koja bi mogla krivicu na našu stranu obratit, a svoje granice možete čuvati mirno i nikoga ne zadijevat prije nego li oni nas zadiju i rat započnu, ma se ne nadam da će oni zađesti, a vas i opet molim i Bogom zaklinjam da vi ne zađedete. Ja sam ovako pisa u obje nahije, a na Stanjeviće stražu posla, od koje ćemo čekat glasove, da znamo što se čini i da se umijemo vladati. U toliko budite i vi spravni, ako do potrebe budete.

Narodnom sudu

(...) da prizovete Đukana Miloševa s Prekornice i da učinite po vašoj dužnosti pravedni sud za njegove neprilične riječi i prijetnju, što je on govorio i prijetio jednom sudcu i oficeru francuskoga cara, zašto su to velike i ne male stvari: vrijeđati oficersku čest – vrijeđa se carska čest i dostojinstvo. Nijesu ovo Mlečići da naši ljudi mogu činiti kako su se u vrijeme mletačkoga vladanja naučili, nego Francuzi, koji prijetnje i samovoljstvo trpjeti ne hoće ni od koga, a kamo li od jednoga naroda, koji ne može nikada, osobljivo na ovako jadro i gladno godišće, da svaki dan ne idu valom u francuske gradove. Što hoće ta prazna sila, kad ne može deset danah živjeti bez onoga kome prijeti?

Ako jedan što zlo francuskomu čojku učini danas, sutra će stotina Crnogoraca platiti, koji se u gradove namjere, pak što će biti, nako bruka i sramota crnogorska vječno. Nije li ljevše i bolje s mirom stojati i lijepo govoriti, a svoje razloge pravedno prikazivati sudu (...)

Mir utvrditi

Ja sam vi pisa da se skupite i da dođete pred Kotor za ufatiti vjeru od mira s glavarima od Provincije Kotor-ske (...)

Vi znate da sam ja vami i ostalomu narodu svagda i na svako prilično mjesto govorio i kaževa sve ono što je moja dužnost bila i koliko je za sobstvenu vašu korist potrebno (...) da vi lijepo i mirno sa svijem Primorcima živite i da gospodu oficere i vojnike francuske počitujete i stimate, kako se pristoji njihovu činu i da ćete od njih biti stimani kako voljni i slobodni ljudi (...) Ovo isto i danas govorim i svijema od svega srдца preporučavam; sad ne ostaje drugo nego da čestno, lijepo i poštenim načinom pođete i vjeru da uhvatite, a svrh toga da izvršite vaše obećanje djelom, zašto ja mislim da na ovi način mir biti ne može – jedni Crnogorci da idu po Kotoru, a drugi kuće kroz Boku razbijaju i pljenove da ćeraju i čine što sami hoće. To se meni čini gotova smutnja, kako je i prijed bila, ako vi nećete zle i smutljive ljudi kastigat i svoju riječ uzdržat, kako ste rekli, na koju se gospodin đeneral naslonio i preporučio gospodinu delegatu, koji čeka da vidi što ćete vi učinit, a ja srdačno želeći da ispunite sve ono što je vaša dužnost i što ovi susjedski mir utvrditi s vaše strane može, ostajem vaš dobroželatelj.

Da poznate svoju voljnost i slobodu

Znate, ljubezna braćo, kako proljetos odismo proz vašu nahiju i kako povratismo prave Ožegovičane i umirismo Veškoviće, u Zagarčje, s Đurićima i vjeru s Brđanima ufatismo, pak iza toga ubi sin Joka Stojanovića pravoga Ožegovičanina, kojega bjesmo našli prava i na riječ sve zemlje povratili doma, a prokleti Andrija Hotaš izagna sve Đuričkoviće i Miogošane s Veškovićima i polomi setenciju zemaljsku, kako čujete, da već nijedan Crnogorac nije sigur(an) i da nikakva setencija ne može biti tvrda, koja se do danas učinila, ni koja bi se po danas činila. Sad, ljubezna braćo, promislite može li višega krvnika i neprijatelja zemaljskoga bit ot takvoga koji setencije zemaljske buca i hoće da ponovi stara zla i krvoproliće u Cernu Goru, da se jedan s drugijem svaki dan kolje i da se već niko umirit ne može. Ja istinito vidim, ako bude na volju Andrije Hotaševa i njegove družine da već za Crnu Goru zbora neće biti nako svakijem zlom i sramotom. Toga radi vam pišem i svijeh vas molim i Bogom vserdržiteljem zaklinjam da sebe do takve sramotne pogibelji ne dopuštite, nego da ustanete i da pođete na Kčevo i da kastigate Joka Stojanovića sina i rečenoga Andriju Hotaševa s njegovom družinom, pak otalen i na ostala mjesta, đe koga vidite da je falio, da svakoga globite i kastigate kako koji bude zaslužio i da opet

povratite Đuričkoviće u Zagarčje da ne idu u turske ruke. Ja znam da ćete sve opraviti i zle ljudi ustrašiti, samo ako iz svega srca posegnete i junački skočite i ako među vama sloge i posluka bude, zašto niti će Čevjani ni Zagarčani krivce braniti nego svima ujedno biti da ih ćerate. Koji li se nađe Čevjanin ili Zagarčanin, oli ikakav ostali Katunjanin, da po mitu oli po hajteru, oli po svojti i po drugomu ikakvomu nepravednome načinu stane zle ljudi ot kastiga zemaljskoga braniti, takvi ot g-dna Boga vsederžitelja da budet proklet i da mu svaka sreća i napredak pogine i dom njegov da se ot žestoke ljucke gube istraži da u njem živuščago ne ostane. Suviše vas, braćo Katunjani, molim i opet Bogom vsederžiteljem zaklinjam, da budete u slogu i da samovoljno ništa ne činite bez znanja i dogovora gospodina guvernadura i ostalih glavarah vašijeh i da radite utvrditi među vama jedinstvo i posluh i otvoriti Brđanima i ostalijem (...) slobodni put preko vaše nahije, neka se vaša sloga i jedinstvo čuje i neka se hriščanluk veseli, a neprijatelji plaču i neka se možemo za druge posle dogovarati koji se tiču do vaše sobstvene koristi i slave, jer ako sadašnje zgode propuštite i ako nećete ovako činit kako ve molim, vi ćete puštiti svaku sreću i svako vaše dobro i poštenje koje već nigda nećete stignut.

V pročem, Bogu vas preporučavam da vi daruje razum i otvori oči da poznate svoju voljnost i slobodu i da ve nauči da svako dobro djelo, da se o boljemu poslu dogovarate, a ne o domaćoj rati i nemiru.

Nijesam se naučio varat

(...) Ali se čudim, što mi pišeš, da nije izašlo onako, kako sam ti pisa; i ne mogu znati što ova vaša riječ izgovara, budući od moje strane nije bilo nikakve prijave, niti će biti, zašto se nijesam naučio nikad varat, ni prevaren od ikoga bit. I to mi slobodno i čisto vjerovat možeš (...) ja nijesam posila u Grahovo nijednoga Crnogorca da od moje strane obećaje Grahovljanima pomoć; no kako su Crnogorci s Grahovom blizu, na komšiluku, to se svaki dan sastaju i miješaju, a navlaštito njihovi čobani; tako Crnogorci od svoje volje u Grahovo idu jedno po blizosti i po susjedstvu, a drugo po prijateljstvu, budući (su) crnogorske kćeri i sestre u Grahovo i njihove u Crnu Goru udate. I po tome razlogu, niti ja mogu Crnogorcima zabranit da u Grahovo ne idu, niti ih ustavit da Grahovljanima na pomoć ne pođu, ako im od potrebe bude, zašto su Crnogorci voljni i slobodni ljudi, koji nemaju više sebe bića, niti se boje koca ni konopca, no ako vide da će njihove sestre i sestrići i njihove tazbine i ujčevine poginut, oni će bez znanja i pitanja hodit da im pomognu (...) Ali se ja ne nadam, da ćeš ti sirotinju davit (...) A što velite (...) da vi dođu na vjeru i da nijesu kćeli (...) znajući kako su i pride paše careve u Hercegovinu dohodili (...) vazda žalostnu raju ostavljali pod teži zulum nego su se prijed nahodili. A drugo se straše,

čujućí kako si Zubčane povješa, koji su k tebe pristupili (...) I ako je to istina za Zubčane, ti znaš da niko ne ide na smrt dobrovoljno i da svaki od smrti bježi što dalje može.

Prigotovite se junaci

Blagorodnoj i poštenoj gospodi serdarima, vojvodama, barjaktarima i ostalim glavarima i starješinama i svemu hrabrom crnogorskom i brdskom narodu.

Izvjeshno je vama i tebi, ljubezni narode, kako je već nastupila sedma godina otkako su Francuzi zauzeli bokeljsku provinciju i kako su nam oni strašno prijeli da se otačastvo naše unaprijed neće zvati Crna, nego Crvena – to hoće reći krvlju našom oblivena Gora.

Oni bi to i učinili po svojstvu njihove zloće, budući su najprije okaljali ruke u krvi svoga zakonitoga kralja i na temeljima jakobinsko-framasonskog bezbožja postavili praviteljstvo, ali, blagodareći Boga, nijesu mogli učiniti – prvo, po tome što nijesu među nama našli izdajnika jakobinskog duha, koji bi im puteve otvorili i čelovođe dali, kao što su nahodili u mnoga mjesta, na nesreću svih naroda među kojima su ti izdajnici bili (...)

Iz svega ovoga, ljubezna braćo, jasno vidjeti možete što su oni tirani mislili od nas učiniti i što bi učinili kad bi sile imali, a svaki dan gledate što čine od naše braće Primoraca i po tome rasuditi možete koliko bi sav narod u svijet nesrećan bio, kad ne bi bio sveblag Bog blagoslovio oružje velikoga Aleksandra, premilostivoga pokrovitelja našega. Toga radi prinesimo svi i prinositi ne prestanimo sveslavnome Bogu blagodarenje i slavu,

koji je darovao pomazaniku Aleksandru krepost i silu na istrebljenje mnogočislene vojske krvoločnoga Napoleona i neprimirivoga neprijatelja čovječanstva. A pri tom spomenimo i druge dužnosti naše, koje nas pozivaju u sadašnje, od samoga Boga poslano vrijeme, na viteška vojnička djela, da pri pomoći Boga ne izostanemo, između ostalih naroda, najzadnji, nego da ćemo opšte neprijatelje iz našega kraja, kad ih i po moru i po suvu ćemo i goni sila ruskoga, engleskoga, carskoga i španjolskoga oružja.

Prigotovite se, dakle, junaci, s prirodnim duhom hrabrosti na viteški ovaj podvig da, prizivajući Boga na pomoć, što skorije stupimo u bodeljsku provinciju pod slavodobitnim barjakom velikoga Aleksandra, svemilostivoga gospodara našega.

Da ne puštaju krvavi mač među sobom

Znate kako se dogodila nesreća i zlo među Bjelopavličima i Piperima, s kojega zla, kako čujem, hoće biti među njima veliko krvoproliće; i ako se poklaše, ja znam da će i jedni i drugi sebe razurit i svoju slobodu izgubit. Toga radi šiljem Stefana Lazarovića, s mojim krstom namjesto mene samoga i nekoliko glavarah i ostalih Crnogoracah tamo, koji će ih moliti i kumiti da se umire i da ne puštaju krvavi mač među sobom. Nego i vi skočite (...) da ih i vi ujedno s Crnogorcima molite da sud postave i da ne učine dušmanima na volju, koji jedva čekaju da se oni pokolju, zašto lijepo znadu da bi tade Piperi prinuđeni bili u turske ruke i gradove uljesti i da bi ta rat otvorila put Turcima na Bjelopavliču. Ovo je nas nagnalo da nekoliko Crnogoracah tamo pošljemo. I ako Brđani ljube (...) svoju slobodu i poštenje, ja mislim da će poslušati i da će se umirit.

Da stojite doma u svoju slobodu

Razumijem da Joko Lazov Bogdanović nagovara momčad crnogorsku da se pišu i da idu (...) bez znanja i dogovora crnogorskoga, u vrijeme kad Crnogorci imaju promišljat za sebe i za svoje opštenarodne potrebe (...)

Spomenite se kako je i prije bilo, kada su neki Crnogorci hodili na veliko obećanje (...) i koliko su blaga donijeli (...) a neke sam ja s mojijem knjigama doveo, a ni jedan ne čaše svoje kuće vidjeti (...) zove Crnogorce lajtenant Mandić, s Jokom Lazovijem, koji gledaju i paze svoju korist, da sebe sreću dobiju vrhu nesreće crnogorske.

Ja bih želio da mi kogođ kaže koju sreću, koje li blago može soldat steći, a osobljivo soldat crnogorski, koji ostavlja svoj dom, a mnोजना i svoje žene i đecu i ne misli za vazda, nego za kratko vrijeme služiti. Ja se ne mogu domislit otkuda će ta sreća doći, nako se nadaju, da će blago gotovo naći, samo da pođu i da ga prihvate. Ma se bojim da se i u to varaju i da će se u sve naći prevareni. Toga radi, za ispuniti moju dužnost, ja svakomu govorim i svakoga sovjetujem da stojite doma u svoju slobodu (...)

Bojim se samovoljstva i nesreće

Ja sam onomadne pisao i poslao gospodinu polkovniku Ljubibratiću jedno pismo, od kojega vi šiljem kopiju, a nijesam znao da je gospodin đeneral došao u Kotor, niti sam bio razumio da su namjereni Mirac palit, ako se neće predat, nako samo da su miračko žito, što je niže puta, činjeli požnjeti i da je vojska njihova pasala put Crmnice. A iza toga dođe mi glas iz Crmnice da su Paštrovići ubili tri Brčeljanina i uzeli trista sitne životinje i 40 govedi i suviše da prijete da će hodit s ćesarskom vojskom (...) ma po svemu tomu ja sam pisa Crmničanima da stoje s mirom i da nikoga ne zadijevaju, a sebe čuvaju, dokle na više rečeno pismo dođe odgovor, no kako do sada nikakva odgovora nijesmo imali, a vojska naša bezprestano dolazi, bojim se kkvoga samovoljstva i nesreće, da se na koju stranu ne zađe boj. Zato sam i opet jutros poslao pisma, među Riječkom Nahijom, koja je sva na Obzovicu i na Đurđevo Ždrijelo, tako i među Crmnicom, koja stoji na svojim granicam i gleda Paštroviće, koji su ih posjekli i plijenili, kako mi pišu, bez svake njihove zađevice. Otkada je ćesarska vlast bokeljsku provinciju pokrila (...) ako sam govorio i ako govorim svijema Crnogorcima da nikoga ne zadijevaju, ne mogu nikome reći da sebe ne brane, niti se mogu domislit, po kojem razlogu oni hoće da se mi njima predajemo (...)

Da budet na znanje

Da budet na znanje:

kako je preuzvišeni gospodin komandant od Kotora i zapovjednik od sve Boke i od svega Primorja činio staviti na štampu njegove naredbe i zapovijedi i poslati u svako primorsko mjesto, da imaju s vama živjeti mirno, da nikoga ne zadijevaju, da vjeru i prijateljstvo drže nepokolebimo i da nikomu put i dočekište ne zabrane. Ako li vi ne biste, također, od vaše strane činili, nego napastovali ikakvoga ćesarova sudita, učinili ikakvo zlo ili štetu kojemu drago njegovome ćojku, u takvu zgodu da (se) imaju slobodno braniti i silu silom ćerati i da svaki Primorac bude spravan trćati na pomoć, će bi se takva zaćdevica i potreva dogodila, obećajući im da će i on sam, gospodin komandant glavom priskoćiti na njihovu obranu i pomoć, sa svom plaćenom vojskom, koja se pod njegovu zapovijed nahodi i koja će mu biti suviše poslana na pomoć od preuzvišenoga gospodina ćenerala Rukavine iz Dalmacije.

Ja lijepo vidim i poznajem kuda se ovo prostire. Toga radi svakoga Crnogorca molim i strašnjem imenom boćijem u tri puta zaklinjem da s mirom od ćesarskijeh ljudih stojite, da nikomu štete i pakosti ne ćinite i da se ćuvate kako ne bi s vaše strane zaćdevica bila, da ne ostane i pred Bogom i pred svijetom krivica i poćetak

od zla na vas, da vi odgovornici budete i rusijskomu i ćesarскомu Dvoru, jer se ja lićim od takvoga vašega početka i zađevice i ne hoću biti ni Bogu ni Caru odgovornik u ono što biste vi samovoljno preko moje volje bezrazložno ćinili i sami na sebe krivicu i zlo navodili bez potrebe i neposluha. Ako li bi vama od Primoracah na koju vi drago stranu bila napast ili sila, što se ne nadam, u takvu zgodu trebuje opšti dogovor i soglasije, da se najpriđe dogovorimo, pak s pomoću božjom da se branimo svikolici jedinokupno i dogovorno, kako se pristoji. U ovakvi naćin ne bih se nikad odlićio i neću se lićiti, a u svaki ostali po samovoljstvu i neposluhu ućinjeni, lićim se, neka svaki znade, jerbo se ja ne bojim ni od koga, nako od vas i od vašega neposlušanija, i neće vi niko ništa zla ućiniti, ako ga vi sami na sebe ne dovedete. Dakle promislite u vrijeme i pazite kako ćete se vladati da se poslijed ne kajete; i nemojte reći da nijeste bili od mene avizani (...) Ja vi i opet govorim da lijepo vidim kuda se prostiru i za koji uzrok ove zapovijedi gospodina komandanta što je Primorcima poslao, pak iznova potvrđujem da se ne plašim ni od koga, nego od vašega samovoljstva i neposluha (...)

Ja imam misliti kako ću na ove zapovijedi i pisma (...) odgovoriti u sve ono što se do naše strane tiće, a vi nemate za to misliti i glavobolje (...)

Uzdisaje moje s narodom crnogorskim

Najmilostiviji Gosudaru,

Uzdisaje moje s narodom crnogorskim, pastirstvu mome povjerenog, imao sam sreću vašemu imperatorskom veličestvu s trećom najponiznijom molbom podnijeti: od 26. sept. 1814. god. kroz polkovnika Nikića; drugo od 18. dekem. 1815. kroz nahodećeg se pri austriskom dvoru punomoćnog ministra grafa Staklenberga, a treće od 15. febr. 1816. kroz nadvornog savjetnika Mazurevskog (...)

Pogledajte, najmilostivi gospodaru, poradi srodstva, koje nas veže (...) Krv je naroda crnogorskog tako čista, kao što mu je i duša vedra. I tuđi je ljekar za njega od njegovog živovanja dalek. I njegovo je povjerenje odlučeno od tuđije vrata.

Pogledajte, najmilostivi gospodaru, na sedamdesetljetnu sjedinu moju – dajte pomoć mojijema trudovima! Uvjenčajte blaga namjerenja presrećnije predkova vašeg imperatorskog veličestva i opravdajte moje usrdije i zavjet mojije praroditelja i predmjestnika na vjernost k Rusiji!

Ovaj narod nije nigda bio od inoplemenije država u podanstvo pokoren, poslje okončanja bivšije knajzeva i vladaoca crnogorskije, štaviše i u samo ono vrijeme, kad je Otomanska porta grozila cijeloj Evropi, nije nas

mogla savršeno pokoriti. A s bivšim praviteljstvom Republike Mletačke, u susjednoj korespondenciji, imao je vazda svoju nezavisnost, ništa manje, po padanju pomenute Republike i nastupanju 1796. god. austriskog praviteljstva u Bokeljsku provinciju, do Požunskog traktata priznavali su nas u pomenutom vidu, i nahodeći se konzul vašeg imperatorskog veličstva 1804. god. kod pomenutog praviteljstva u Kotoru, nadvorni savjetnik Mazurevski javno je pokroviteljstvovao Crnogorce kod Austrijanaca i na posljedak bio nam je poslan štatski savjetnik Sankovski, kao dovjereni osoba za Crnu Goru do tilsitskoga mira s Francuzkom. Po zaključenju ovog mira i dolazku Francuza u susjednu Bokeljsku provinciju, držali su s nama pograničnu korespondenciju kao s nezavisnim narodom. Ravnim načinom i Englezi, negda silni na Adriatičnom moru, počitovali su nas na prijateljski način, i mojim pasaportom Crnogorce i druge trgovce slobodno puštali. I načalnici one flote ne samo da su jednom imali koferenciju, no i u svakom vidu uvažavali su našu nezavisnost. I najposlje, Englezi su nama 1813. god. pomogli Provinciju bokeljsku od Francuza osloboditi i istu su ostavili pod savršenom crnogorskom upravom.

Po ovom vidu i pokazanoj sposobnosti ovog naroda u svako vrijeme k jedinomišljenju sadašnjeg obrtaja svijeta i sva obštekoristna namjeravanja vašeg imperatorskog veličstva i vašije saveznika. Crna Gora ima puno pravo nadati se bezbjednosti svoje nezavisnosti u odnošenju nasprama inostranije država, koje sastavljaju današnju evropejsku sistemu. Ako li pak višepomenuta ne dopuštaju ktješnjemu odnošenju Vašeg imperatorskog veličstva, to nas usrećite s javnim pokrovitelj-

stvom; pošaljite nam jednog činonika, koji će predstavljati lice Vašeg imperatorskog veličestva, a ujedno i privremenu pomoć, da bi se moglo urediti praviteljstvo i druga korisna zavedenija, budući će Crnogorci biti u stanju prinositi dostojnu žrtvu na svoj sveti oltar.

Sad, najmilostivi gospodaru, prikupljam moje posljednje sile, usuđujem se otpraviti mog sinovca vojvodu Stanka Petrovića s 800 duša crnogorskije žitelja, da se nasele u predjele vaše imperije, po oskudici i nerodu ovdašnjeg kraja, da se ne bi druge inoplemene oblasti s njima koristovale. I pošto sam iste odeskom gubernatoru preporučio, rekao sam pomenutom činovniku, mom sinovcu, da pođe u vašu svetu stolicu Aleksandru Nikolajeviću, gospodinu oberprokuratoru svetog sinoda, da bi dostavio moju najpokorniju molbu, kako bi potpuno i rješitelno saizvoljenje i od prestola Vašeg imperatorskog veličestva za crnogorski narod izgledati mogao.

Da vi budete spravni

Nije potreba, ljubezna braćo, da ja vama iznovice pišem, kako se kupi vojska od Hercegovine i na koju stranu misli (...) No evo, junaci, što je od najviše potrebe i dužnosti vaše, da vi s običnim duhom viteške hrabrosti budete spravni na obranu svojijeh granicah i svojega roda i otečestva, neka vide hercegovački Turci, da se nijesu oni vitezovi izrodili, koji su njihove otce i đedove poražali i u ropstvo toliko putah odvodili i neka poznadu da ste vi dostojni sinovi istijeh vitezova, koji želite onu slavu, što su vam roditelji i praroditelji vaši ostavili, svojim junaštvom ponoviti i svojijem sinovima nakon sebe ostaviti, da se vazda spominje i u pjesme pjeva, kako što i danas pjevaju i vječno će pjevati (...)

Da se ni s kim ne miješaju

Drago mi je što nijeste nikomu kazali što sam vam pisa poradi kužne bolesti koja se bješe oglasila u Komane, jer se još ne zna čisto je li istina ili nije, nego mi kažu da je najprvo umrla jedna žena pošto je rodila dvoje dece, koja su također umrela, pak iza toga nakom nekoliko danah umre i dvoje čeljadi u druge kuće, ma nije bilo ni njih poznati nikakva kužnoga biljega, a kako se narod ot kuge uplašio, tako ot kojegođ bolesti koje čeljade će umre, misle da je ot čume umrlo.

Ja sam posla Josifa i Vukala da prizovu glavare o Lješanske nahije i da pođu u Komane, ali da se ni s kim ne miješaju. I ako bude rečena bolest u koju kuću, da je čine izgorjet, a čeljad koja budu živa, zatvorit daleko ot drugih kuća, da se ni s kim ne sastaju. Tako i susjede okuženijeh kućah da zatvore stražama, da se ostali Komani s njima ne miješaju, a na isti način da nitko ot Crne Gore i Brdah u Komane ne ulazi, a Komani da ne mogu nigđe izvan svoje granice izlazit, nego da svako pleme postavi svoje straže i da se ot svijeh žiteljah komanskijeh s najvišim opazom čuvaju.

Ulazi u moje srce strah

Izvjeshno je vam u svemu crnogorskomu i brdskomu narodu da u sve vrijeme mojega vladičestvovanja nije sam ja prestavao radeći za obšte narodno dobro i poštenje, za koje niti sam štedio mojega truda, ni mojega imenija, nego i život moj i dušu postavljao na polzu i slobodu mojega otečestva. Ovo znadu i ostali, najpače nam susjedstveni narodi; i ako biste vi ovo zaboravili, ostaju oni, koji će ovu istinu pred cijelijem svijetom svjedočiti; ostaje mene za utješnije moja čista sovjest, koja će me svagda veseliti, što sam ja neprestano ispunjao moje dužnosti, kako istiniti i pravi sin i sluga otečestva; ostajte i vi, po neposlušaniju i samovoljstvu, sami sebe, pred Bogom i pred svijetom, krivci za sve nesreće, koje su se među vama dogodile i koje će se unaprijed dogoditi.

Ja sam vama i ostalijem od tri stotine i više knjigah poslao otkada je ćesar-kraljevska vlast pokorila Bokeljsku Provinciju; ja sam moje sveštenike i ostale moje ljude posilao, moleći vas i zaklinjajući svakoga da lijepo i mirno s državom ćesarskom živite, da na pazare i ostala mjesta ćesarska miroljubivijem i poštenijem načinom nastupate i da se prođete od svakoga hudoga i nepriličnoga djela, koje susjedsku ljubav i tišinu razmeće, da samovoljnu osvetu ne činite, a što imate od ćesarskijeh ljudih iskati, da sudom bez svake smutnje i svađe ištete.

Ja sam vas slovesno i pismeno učio svakoga da ćesar-ske oficire i vojnike, a tako i straže ćesarske, stimajete i počitujete i da preko sanitetskoga korduna ne idete mimo stražah, koje čuvaju državu ćesarsku od kuge. Ja sam i vama govorio da se od te bolijesti čuvate; ja sam kaževao i tolmačio pismeno i slovesno, što je sanitad i kako se ni jednijem načinom ne možete osloboditi ni od smrti nikad odkupiti niko, ko bi preko sanitadskoga korduna prestupio (...) a kamo li onoga koji bi stražu ubio (...)

Pomišljajući, dakle, na zločinstvo ožegovičko, koji su varvarskijem načinom dva ćesarska soldata na stražu ubili i dva Ledeničanina zarobili, i rasuđavajući koliko je to zlodjejanije veliko i strašno, ja se tresem i trepćem ne manje od stida, nego li od straha; jer neće zli i sramotni glas po svijetu na same Ožegovičane poći, za koje nitko izvan naše zemlje ne znade, nego na cijeli narod naš, da ga svaki mrzi i počituje za narod varvarski, bezbožni, bezakoni i bezdušni, koji niti ima poštenja, ni čelovječestva, nego sama sramotna, hajdučka, lupeška i razbojnička djela.

Iz ovoga mojega rasuđenija ishodi i ulazi u moje srdce preveličajši strah, znajući da će vas narod ostati pod žestočajšim ćesaro-kraljevskim gnjevom, također

i pod razsrdžbom našega visokoslavna Pokrovitelja, budući oni i svi cari i kraljevi hajduke i razbojnik, koji zlo u tuđa mjesta čine i koji carske i kraljevske uredbe i zakone ne poćituju, silom svojega oruđa nemilosno ćeraju i ųestoko kastigaju. Sad promislite, hoćete li vi i ostali Crnogorci puštit da to bezćestno ime vjećno na cijeli narod ostane i da takvomu kastigu budete podložni i hoćete li iskat sebe koji lijek i hoćete li se izlijećit da ne budete sramotni i kastigu podložni (...)

Šiljem mojega kaluđera Stefana Lazarovića k vama navlaštito, da vam ovo pismo proćita i da svaku rijeć istolmaći, da znate što koja izgovara i kako imate rećene zloćince kastigat. Ovo vi pišem i svijeh vas Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da budete za svoje dobro soglasni i da ne ostanete pod rasrdžbom dva najsilnija cara i pod vjećnom sramotom pred cijelijem svijetom.

Nijesu zakoni za dobre nego za zle ljude

Bićete prijмили i razumjeli prva moja pisma, a danas s ovijem šiljem mojega kaluđera Stefana Lazarovića, navelaštito da vi pročita pismo, koje sam primio od gospodina ćesar-kraljevskoga kapitana, zapovjednika od Bokeljske Provincije i da svaku riječ lijepo i čisto istomači, moleći vas da dobro razumijete i zapazite što koja izgovara, a osobito što veli da vi hoćete carske i kraljevske uredbe i zakone huliti i po svojem samovoljstvu vrhu svega biti (...)

Spomenite se da su ovo riječi preko mjere velike i strašne (...)

Ove zakone slave i počituju svi narodi u Evropi i ovi zakoni u sve države jednako zapovijedaju da svaka država može voljno i slobodno kastigati svakoga inostranca, oli već tuđina, koji bi drznuo ikakvo malo, oli veliko zlodjejanije u tuđe mjesto učiniti, i da u onu istu državu bude po zakonima na smrt, oli na drugi kastig osuđen, u koju on bude zakon prestupio i zlodjejestvo učinio i da za to pogovora ni osvete nema.

Po ovijem, dakle, zakonima ostaje i vama sloboda, da svakoga ćesar-kraljevskoga sudita po svojem običaju možete kastigati, koji bi u vaša mjesta ikakvo zlo učinio (...)

Sad uzmite na razsuždenije, je li pravo da cijeli narod gine i strada poradi nekolicina zlodjeja, no pomislite i to, jeset li pravi, ako ne ustanete da zločince kastigate i možete li igda bit mirni, kad puštite zle ljude da čine, na svoju volju, što sami hoće. U takvi način ne može bit da oni ne hule i božje i carske zakone, a vi da Bogu i Caru budete vazda odgovornici za zločinstvo takvijen bezakonijen samovoljnikah, ako ih ne kastigate. Nijesu zakoni za dobre, nego za zle ljude postavljene; budući oni ne poznaju od Boga uliveni u srdca njihova naravski zakon, za to je potrebno bilo zakone postaviti da svakoga reda zlodjeji budu kastigani, jer inako valjalo bi da svi narodi u svijet budu nesrećni, kako i jesu oni gdje takvijen zakonah nema i gdje se dobri ljudi ne počituju, a zli ne kastigaju; a vi ćete bit u najvišu nesreću, ako ne kastigate Ožegovičane, koji su dva česarska soldata ubili i ako česarske uredbe i zakone počitovat i mirno živjet nećete i vaša će krivica na vas istijen panuti, od koje se ja bojim i ostajem poslušnijema dobroželatelj.

Stoji sreća ili nesreća u vaše ruke

Budući na opšte narodni sastanak Katunske Nahije uglavljeno da se vi imate danas sastati na Kčevo da mirite plemena, koja se u nemir nahode, ja mislim da ćete svoju dužnos ispunit i bit na zabilježeno mjesto. Toga radi šiljem vi jedno pismo svijema Katunjani- ma pisano, preporučujući da ga pri svakoj skupštini i u svako selo oli pleme, đe biste došli, objavite, neka svaki čuje i razumije što u njemu pišem. Vi ćete, također, razumjeti svaku riječ, a osobljivo vas molim da lijepo razumijete i zapazite carske zapovijedi, koje sam ima sreću črez mojega sinovca Stanka (...) primiti i koje vam i svakomu u više rečeno moje pismo kažem. Nego dobro rasudite i spomenite se, ljubezna braćo, da sada stoji sreća ili nesreća u vaše ruke. Ako vi budete među sobom složni i poslušni, sve će dobro i lijepo bit i to će vam pohvalu i poštenje donijeti; ako li inako učinite sva će krivica na vas ostati i vi ćete sami sebe postidjeti i svoje poštenje uvrijediti. Toga radi vas molim i strašnjem Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da svi u slogu i u soglasije radite za opšte narodnje dobro. Ako li se nađe koji među vama da započne činiti što poradi mita i hajtera, takvoga imate svikolici isćerat između sebe, jer mu nije mjesta među vama i da vašu slogu ne razmeće (...)

Čovjek koji Boga služi neće ni zvijera ubiti

Razumijem da je pobjega iz Piperah i doša među vama neki samozvani kaluđer i lažni svetinjak Avakum, kojega sam ja ćera da ga ufatim, zašto vara i muti narod da se s Turcima biju. I bjehu ga moji ljudi ufatili na Stijenu u Pipere i bili njegovom toljagom da ga dovedu k mene, ali je skoćio prokleti Mušika Savov s njegovijem sinovima i družinom, te ga ne dali dovesti.

Ja znam da je on u Srbiju narod nagovara i mutio (...) da nije pobjega (...) ostao bi u sendžir i u tavnicu zakovan, da mu puca koža pod kandžije (...) takve (...) svi pošteni ljudi ćeraju i oni ne nahode nigđe mjesta, nako među slijepim i bezumnim narodom, koji više lažam nego li istini vjeruju, kako što i toga kalaša za svetinjaka i za ćudotvorca počituju, a da je bogougodni i pošteni ćojek ne bi k njemu ni pristupili. On kaže, da je poslanik cara nebeskoga i da ima dara od Boga više nego svi cari i kraljevi, da ga puška ne može ubiti i da na njegovo tijelo ništa prionuti ne može. I slijepi narod vjeruje, a osobljivo videći ga gola, bosa i gologlava i ćujući njegove laže, kako obećaje da će zlato naći da ga narodu podijeli, ali to ne smije govorit pred ljudima koji imaju razuma i koji poznaju njegove laži.

(...) razuman ćojek laži poznaje i lažavce ćera, a lakome budale za njim kao slijepci za slijepcem idu, dokle u zlo upanu.

Vi ste razumjeli što je ta napast učinio kod Vezirova Mosta i što su dobili oni, koji su ga (...) poslušali u vrijeme kad sam govorio da ga išćeraju i da sa svakim mirno žive, zašto ja ne želim rati ni s kim, nego mir i tišinu susjedsku, kako mi Bog (...) zapovijeda.

Ja sam dužan i vama kazati da je to lažac i prijevarnik, kao i što je bio u moju mladost Šćepan Mali, kojega slijepi narod za Cara počitovaše, ne slušajući mojega strica, pokojnoga vladiku Savu; tako i toga kalaša bezumna čeljad počituju za svetinjaka.

Ljudi, koji putom božijem idu da Bogu služe i ugode, ne misle ni za kakvo zlo, nako vazda za dobro i ne govore (o) sami sebe da su sveti, nego da su grešni i okajani; a ta je kalaš do skora bio u Šumadiju hajduk i razbojnik; pak i sada čini hajdučka i razbojnička djela, nagovarajući budale na zlo, da se ljucka krv prolijeva; i još ima drznovenije govoriti da je svetinjak i božji poslanik. Nije, dakle, dosta, što je on krvomutnik, nego i suviše hulitelj preblagoga Boga i porugatelj čina kaluđerskoga, zašto Bog u svoje zapovijedi zabranjuje najžestočajšim načinom svako zločinstvo i bezakonije, a pravi kaluđer valja da bude dobri i smireni čojek i da zapovijedi božje sluša i ne učini djelom ni pomišljenijem ništa, što bi volji božjoj protivno bilo.

Čojek, koji Boga služi i hoće da bude spasen, neće ni zvijera ubiti, ni reći da ga ubiju, a kamo li čelovjeka podobnoga sebe; jer on ne želi nikomu zla, nako svakomu dobra, pomišljajući da su svi ljudi od jednoga oca Adama i od jedne matere Eve proizašli i da je Bog svakoga sotvorio i zapovjedio da jedni drugim dobro činimo i dobra a ne zla radimo.

Sad rasudite, može li krvomutnik biti svetinjak, u isto doba kad čini da ljudi ginu i jedni druge kolju. Ne stoji svetinja u to, što on ide, da bolje narod vara, gologlav, bos i odrpan, nego svetinja stoji u pravu vjeru i u dobra djela, kako Bog zapovijeda.

Ne budite, dakle, bezumni i ne dajte da vas rečeni kallaš prevari i da njegovim lažam vjerujete, pak da se poslijed kajete, nego ga išćerajte da ga među vama nije; neka ide u Šumadiju da čudesa čini i da s Turcima ratuje i neka onamo gospodstvo dobije, koje ište.

Ne mogu bit Crnogorci

Čuli ste što su sudnici učinili na Prediš, od dobarah svijeh što su imali Stanoje Vukov i Marko Petrov Abramovići, zašto su na pravdu božju ubili Mirka Jovova iz Lješeva Stupa; za to su im kuće zapalili i razvalili, a zemlje njih prodali i globu uzeli, a Stanoja i Marka ne mogli ufatiti, no su ovo učinili sudnici, i ja sam potvrdio setencu njihovu (...) u koju pišu i sude da Stanoje i Marko Abramovići ne mogu bit Crnogorci, ni u Crnu Goru stat i koji bi ih Crnogorac ufatio i doveo u ruke suda zemaljskoga da mu se daruje za oba cekinah u talijere pedeset. A ko bi njih primio u svoje pleme ili u kuću dočekiva, da ta Crnogorac ima bit ćeran kako i oni i njegovo da se ima uzet i razdijelit po plemenima.

Ko bi doša da kaže da sakriva u kuću svoju Stanoja i Marka Abramoviće koji Crnogorac, tomu ćemo dat cekina dvadeset.

Ovo kratko objavljujemo što je suđeno u sve nahije i u sva plemena, da svaki zna i da poslijed ne bi rekao e nije čuo.

Ali preporučujemo svijema glavarima od plemenah da na skup plemenski pročitaju i da svakome kažu, da svako zna što je suđeno i što će se dogoditi, tko bi drago bio, ako ih dovedoše žive, tako ako ih tko primi u svoje pleme ili kuću, a Abramovići da su vazda odgovornici zemlji.

Stojati na opaz i čuvati sebe

Primio sam jedno vaše pismo, u koje mi pišete kako ve Sulejman-paša Skopljak zove da idete k njemu u Trebinje i kako ne smijete otići, bojeći se od prijevare, da ve ne izgubi, kako je izgubio dva bega, koji su na vjeru njemu bili došli.

Ja sam po tom pisa jednu knjigu da znate kuda misli s vojskom, zašto je svaki dužan stojati na opaz i čuvati sebe i svoja mjesta, kada čuje da se na komšiluku vojske kupe, i ja sam istomu preporučio raju, koja ne može živjeti od teških zuluma i koja se razbježala od nevolje, te i mene dosađuje, i istome je pošao odgovor da je poslan ot cara i ot vezira da uzapti zle ljude u svu Hercegovinu, i tako veli da pravoj raji neće nikakva zla učinjet, ni da s nama hoće ratovanje, nego da želi na komšiluku prijateljski mirno da živimo. Također mi piše da mu povratimo raju, koja je k nama dobjježala, obećavajući se da će i on povratiti naše ljude, koji su u njihovu zemlju pobjegli, ako ih mi zaištemo. Ali mi nećemo ni jednome Hercegovcu reći da se povrati, pređe nego vidimo jaramaze i zulumčare posječene i povješane po gradovima od Hercegovine i priđe nego li paša sud i pravicu u gradove postavi, da raja može mirno i slobodno živjeti. Ako li će se koji od svoje volje povratit, mi nećemo smetati nikome; ovo isto možete i vi reći da ćete k njemu pristupit, kad učini ova-

kvi način i ja vi ne mogu reć da pođete pride ovakvoga načina, zašto se bojim, jedno od toga da me Bog ne pokara, ako vi se što zlo dogodi, a drugo da mi se ne reće, jere sam ja vašemu zlu krivac, nego se vi vladajte s razumom kako najbolje znate.

On se na moju riječ oslonio

Znate kako su došli neki Crnogorci iz Carigrada (...) Također i to znate kako je ovi narod vas zatvoren od ćesarske države stražama, poradi ćumne bolesti, koja bješe uljeglá na mnoga mjesta u našu zemlju i u tursku, naokolo nas i koja iz Carigrada nigda ne izlazi. No otkada je Bog onu bolest od našijeh mjestah uklonio, ja sam neprestano radio, pišući i moleći vosokoslavni guveran ćesarski da bi pogledao na ovi siromašni narod, koji pod ovijem zatvorom ne može živjeti i da bi njegove pazare i gradove otvorio i straže od granicah dignuo, da se Crnogorci mogu slobodno s Primorcima miješati i u gradove ulaziti. I tako je guveran moje molbe i razloge primio i hoće danas ili sjutra (...) gradove otvorit, zašto sam ja s mojim pismom uvjerio i sigura gospodina kapitana od cirkula da svi, koji su od vaše nahije i od katunske došli iz turske zemlje, ili će dolazit, da će dohodit ovdje da ćine kontomaciju pod stražom i on se na moju rijeć naslonio i pušćio da ovako bude. Sad rasudite je li ovo lijepo i možemo li što ljevše iskati, zašto se mene ćini ova stvar veoma dobra i korisna za nas. No, ako nećete poslati amo sve, koji su dosle i koji bi posad iz Carigrada došli, ja vas uvjeravam da će se opet jaće i žestoćije straže postaviti i sve zatvoriti, da se već za uskoro ne otvori, no vas Bogom Vsedržiteljem zaklinjam, šaljite što skorije te

ljude ovamo i ne dopuštite da cijeli narod iznovice ostane zatvoren, poradi deset ili dvadeset ljudih.

A što se do Crničke Nahije tiče, ja sam pisa da oni, također, pod stražom u donji manastir čine kotomaciju. No Crničana ima premnogo (...) zato Crnica ostaje (...) da se ni s kim od države ćesarove i od Crne Gore u sadašnje vrijeme ne miješa. Toga radi vam pišem da se i vi čuvate, da u Crnicu ne idete i da se s Crničanima, navlaštito s Građanima, ne miješate, dokle svi ovi ljudi ne učine kontomaciju, kako ovo moje pismo izgovara.

No se nemojte osramotit Crnogorci

Odavno se govori, da se kupi vojska od Bosne i Hercegovine na Kolašin, pa mi dođe glas da hoće na Moraču (...) i ja sam pisa Brđanima da stoje sprawni i da izidu po granicah i, ako vidiše muku, da klikuju. A sad mi dođe opet knjiga da je vojska došla u Tušinu i u Kolašin; Moračani klikuju, a Brđani gledaju i čekaju Crnogorce. Ja, dakle, evo pišem vama, ka i u sva plemena Katunske Nahije, da i Crnogorci pođu u Brda, i ako bude do potrebe, da pomažu svojoj braći. Znam da ste rasprosuti oko životinje, ali ja se nadam u Boga da će ovijeh dana biti vode dosta za životinju. No vi, gospodo glavari, skočite junački, pokliknite braću Crnogorce i pođite đe ve vaša braća klikuju i poradi njih i poradi vašega poštenja, što prije; i kako se ko okuplja od vas, tako neka i hita, a družu će za vama. Ja se nadam u Boga, ako pođoste i ako se poslušaste, ta će vojska poći natrag grdna, no se nemojte obljenit, no se junački okupite i skočite. Pišu mi iz Ostroga da su pošli Kuči i Rovčani na pomoć u Morače, a da će bit pošli i Piperi, i tako skupiće se naše vojske dosta, no se nemojte osramotit, Crnogorci (...)

Možete li to i pomisliti

Razumio sam da je Pera Radova sin, iz Veljega Kraja, izagnao svoju pravu i zakonitu ženu s kojom decu imade, pak mu nije dosta što je bezakono djelo učinio, nego čujem i više bezakonije i poruganije protiv zakona božija da hoće učiniti i uzeti svoju snahu, a kćer Pera Vukosavova iz Herakovićah (...) je jučer k mene dohodila zaklinjajući se Bogom i svakom strašnom zakletvom da mu se nije dala i da ga nigda uzeti neće.

Ja mislim da svaki znade da je đever i snaha kako brat i sestra. Zašto je sveti Jovan Krstitelj ot bezakonoga cara Iroda posječen, nego zašto govoraše istinu bezbožnomu Irodu da mu ne valja uzeti ženu njegova brata Filipa. I po svemu što bezakonik posječe Jovanovu glavu, ali ne moga posjeći jezik Krstiteljev, ni njegovu glavu u zemlju sakriti, nego je tri puta u dubinu zemnu zakopava. I ona je tri puta iz zemlje izlazila i svađer jednako zlomu i poganomu Irodu pred narodom govorila, da mu ne valja snahu za ženu uzeti. Zato svi hristiani u svijet svetkuju pervoje obrjetenije, drugoje obrjetenije i treće obrjetenije glave Jovanove. Sad promislite koliko je veliko bezakonije uzeti snahu za ženu.

Može li to hristianin i pomisliti a kamo li učiniti.

Zašto je Bog Sodom i Gomor ognjem saždio, iz kojih i danas smrdljivi dim izlazi, nego za smrdljivo bludstvo

i za preljubodjeystvo koje se u one dva pogana grada bješe umnožilo (...)

Preljubodjeystvo (ne) može biti gore i poganije ot takvoga kakvo je to što rečeni sin Pera Radova samosilno hoće da čini, koji, i drugu ženu da uzme, koja mu nije ni snaha ni rodstvenica, ne bi mu mogla biti zakonita žena nego naložnica oli, otvoreno reći, javna kurva, budući je svoju zakonitu ženu izagna. A mi nemamo dva, nego jedan zakon božji, koji ne dopuštaje da se zakonite žene ćeraju, a na mjesto njih naložnice uzimaju.

Ja vas svijeh molim i Bogom vsedržiteljem zaklinjam da rećete Pera Radova sinu neka se ot toga zloga posla prođe i da takva prebezakona i prepogana djela ne dopuštajete u vaše pleme, jer ne samo ot Boga možete bit kastigani, nego bi i sramota vaša bila pred ostalijem narodom, a osobljivo pred ljudima ot svijeta s kojijema se sastajete i ot kojijeh možete biti ukoreni kad biste ili to ili drugo takvo bezakonije dopuštili. Koji li bi se Njeguš naša da javnim ili potajnim načinom takvom bezakoniku o svojti, ili po hajteru, ili po mitu drži partu, takvi ot gospoda Boga vsedržitelja da budet proklet i da ga sila božija žestoko i nemilostivo porazi kako hulitelja vjere Hristove i razoritelja zakona hri-

stianskoga. Koji li bi sveštenik okajnij derznuo takvi bezakoni brak vjenčati ili u dom takvoga bezakonika ulaziti, takvi da je sveštenstva lišen i da budet ot Boga i ot vsjeh svjatih, Bogu ugodivših, proklet kako Juda predatelj i kako Arija bezumni i Nestorija prebezakoni i da Bog na njega pošlje ljutu i žestoku gubu da (...) postrada i da se muči kako razbojnik i zlodjej i kako gubitelj dušah hristijanskih i porugatelj zakona Hristova i čina sveštenečkoga.

Ovako sudim jer tamnice nemamo

Dajem vi na znanje, kako više trpjet ne mogu žalbe i suze Andrije Čaleta s Doborskoga Sela i došao sam u odluku da sudim i setencijam, koju vi setencu i šiljem, od koje ostaje i kopija u Narodnu Kancelariju.

Žalba na pismo predata mi u godište 1817. od Andrije Čaleta, s Doborskoga Sela, protiv Rista Daskala iz Grblja, u koju se žali da je da 20. nojemvra, istoga goda, na vjeru i kako pobratimu četiri cekina u talijere da mu da žita, koje žito, govoraše Risto, da mu je u Zetu i da ga je prevario i niti mu je da žito i aspre.

Nije se moglo pisat ni pratit žalba u Kotor, prije no dođu sjedoci u Narodnu Kancelariju i da se pitaju, s kletvom, je li istina što Čaleta govori. Dodoše, dakle, i sjedoci Nikola Petrov Đurašković i Turo Stanišin Jovičević, koji kazaše da je istina i da su videli kada je da Čaleta Ristu Daskalu četiri cekina za žito. Poslije je došao i Savo Pejanović i kaza da je on isti uzajmio Čaleti četiri cekina da ih da višerečenomu Ristu, da mu donese žito iz Zete.

Po ovijema sjedodžbama pisalo se u Kotor u godište 1818. mjeseca ferfara i popratile žalbe Čaletine i svjedateljstva od sjedokah, na koje pismo i odgovara bivši gospodin kapitan od cirkula, Supe, da je tri puta posila mandate knezu Tujkoviću da mu dovede Rista Daskala

i da mu je knez vazda odgovara da ga doma nije; ma i ovo piše cirkuo – kada bi doša (...) da će ga držat u Kotor, dokle Čaleta dođe, da ga podmiri.

U sve ovo vrijeme nije prestava Čaleta dohodit da plače i ne samo za četiri cekina što mu je da, no da je još toliko spenža hodeći da traži Rista i da mu da što mu je na vjeru da.

Ne mogući trpjeti neprestane žalbe i njegove suze, ja dakle sudim kako niže:

U prvu: da pišem vama i objavim setencu i da vi imate donijet u ovu Narodnu Kancelariju od asprah koje imate dat Ristu Daskalu cekina četiri i na njih dobit u pet godina na razlog šest po sto, a po sto talijera dva i po, koje će se aspre predat Andriji Čaleti za podmir. Ostavljam na stranu, što je god Čaleta pretrpio harča i muke i dangube. Ako vi ne kćenete donijet ove aspre, kako govorim i sudim, bićete u dužnost, četiri Donjokrajca, da popratite Rista Daskala do pred Kotor i da ga predate u ruke deputatu sanitatskomu g. Rafaelu, đe će poč i Čaleta s pismima drugijema, pa će sud poznat istinu, ka što je ja poznajem i ovako sudim, jer tamnice nemamo. Ako li ni jedno ni drugo ispunit nećete, ano vi imate odgovorit Čaleti za talijerah deset i po. Zakoni su po cijelomu svijetu, tko drago bi bio,

u koju se vlast bi nahodio istiniti krivac ili dužnik, da onoga i vlast sudi.

U potvrđenije ovoga mi imamo na pismo od c. k. guvernera, tako i od kapitana od cirkula, koji bi drago ćesarov ćojak u Crnu Goru ubio, ukra, dužan bio, da ga mi možemo po našem zakonui suditi, kako što i oni, kad koga od našijeh u ovakva djela uhvate, i sude. I po tom ja govorim, kako tamnice u nas nije, da aspre ovđen donesete ili da odgovorite Dobrljanu ili da se ne hoće Risto priznati dužnikom, niti misli za svidjeteljstva; od ove tri razloga izvadit se ne možete.

Nijesu sada ona vremena

Nije, mislim, ni jednoga Crnogorca, a kamo li crnogorskoga glavara, koji ne zna s kolikijem ja usrdijem radim i koliko želim i trude moje postavljam da Crnogorci sa svakim ćesaru-kraljevskim suditom mirno i lijepo žive i takvijem načinom živeći, rade zaslužiti milost i blagovolenije od njegovu ćesaru-kraljevskoga veličestva, koji svoju visočajšu vlast do naše uboge granice prostire.

Ja i sada na isti način vam i svijema ostalijem Crnogorcima govorim, uvjeravajući vas da bez ovoga načina nikada sretni ni od Boga blagosloveni bit ne možete i da nijesu sada ona vremena, kako Brčeljani misle, koja bjehu u doba principa mletačkoga, kojizi se mogahu ne samo Crnogorci i Primorci za svoju nesreću i duševnu pogibelj slobodno biti i miriti, no i Primorci-ma između sebe ne bješe zabranjeno isto činiti.

Ali danas niti je principa ni onoga samovoljstva i zloga običaja, koje bješe u njegovo vrijeme, nego evo, po milosti božjoj, u susjedstvo naše carstvujet pravosudije velikog imperatora avstrinskoga, koji stanovito hoće da ovi dva naroda u susjedsku ljubav i mirnoću žive i da smutljivci budut kastigani, jerbo on ne drži pet stotina hiljada i više vojske u svako doba na oružje gotove, nako za obranu svojega carstva i

svojijeh suditah i za činiti sud i pravdu u svoju državu i svakomu inostrancu, kojemu bi od njegovih suditah krivica bila učinjena.

Vi dobro znate koliko sam ja radio da Brčeljani prekrate bojeve, koje čine s Paštrovićima, predstavljajući im pred oči sve ono što se može dogoditi za njihovu nesreću, ali oni ne kćeše nigda poslušati, nego i suviše pregovoriše neke od drugijeh plemenah bližnijeh od Crnice i od Građanah i od Ljubotinja da umiješaju i obuku u svoja zla djela dvije nahije. I ovo je učinilo da pazari ćesariski budu zatvoreni i da svi Crnogorci ostanu u krivicu kako i oni koji su s Brčeljanima protivu Paštrovićah hodili.

Na svrhu ja poslah glavare od Katunske Nahije u Brće, uzdajući se, kako vi bjeħ pisa, da ćete i vi š njima sastaviti se i da ćete ujedno, na jedan ili na drugi naćin, privesti Brćeljane, Podgorane, Bukovićane na poslušanje. No budući vi ne došli, a ovi glavari ne mogli bez vas ni molbom ni silom ništa učiniti, vratili se, kako ranjeni, nazad. Sad mi ne ostaje drugo, nako pitati vas, svako pleme ponase oli svijeh ujedno, da mi istinito kažete i odgovorite, ko je s Brćeljanima, ko li nije, da umijem Ćesaro-kraljevskomu Guvernu odgovor dati, jerbo sam ja voljeli da jedno pleme

neposlušno ćera, nego li da cijeli narod, za zlodjeystvo toga plemena, gone.

Za to, dakle, u svako pleme pišem i osobljivo moja pisma jednako pisata šiljem, da svaki razumije i da mi skoro odgovor pošljete, koje ne hoće s ćesariskijema suditima mira, kako što Brćeljani ne hoće, da ostaje na rat, pa što dobije da bude njegovu, a ja se od toga lićim i svaki Crnogorac, koji mene posluša.

V proćem bogobojaznijema i poslušnijema jesam dobroželatelj.

Koga je moliti nije ga srditi

Bićete primili i razumjeli moje pismo, također i drugo, koje sam ja primio od gospodina kapitana od cir-kula iz Kotora, pisato poradi vašijeh čobanah i stoke. Ja sam mislio da ćete vi činit onako kako u pomenuta pisma izgovara, ali evo s velikim mojim oskorbljenjem i žalosću i drugoga pisma od istoga gospodina kapitana, koje šiljem gospodinu gubernatoru da vi ga pročita, da čisto razumijete što mi piše i što ćete dobit od vašega samovoljstva, idući u ćesarsku zemlju samovoljno u vrijeme kad čujete uredbe i zapreke od ćesaro-kraljevskoga guverna učinjene i kad ve ja molim i zaklinjam da one uredbe pazite i da preko njih ne prestupate, nego da lijepim i mirnim načinom radite živjet i postupat na pazare i na svako ostalo mjesto, kako je vaša dužnost i kako ve ista korist vaša ponuđa.

Ja vas i sve ostale Crnogorce uvjeravam da su prošla ona vremena koja su bila u doba principa mletačkoga i da se svako vara koji misli da i sad može biti onako, kako što je bivalo u ono vrijeme, kad u Primorje, kako i u Crnu Goru, carstvovaše samovoljstvo. No danas toga nema i biti ne može, kako i sami vidite, jerbo ćesaro-kraljevski zakoni, na pravosudije osnovani, carstvujut, koji samovoljnosti mjesta ne dajut.

Spomenite se, dakle, molim vas, i obratite vaše postupke i vaše misli na put poslušanja i sloge, po kojemu možete izbavit sebe od svake nesreće i zla, koje samovoljstvo (...) donosi. I pomislite na svoje biće i sastojanje i ne zaboravljajte onu poslovicu, koja vas uči govoreći: koga je moliti, nije ga srditi.

Đe sloge nema

Koliko sam ja radostan što je rusijski Car s njegovom družinom zaratio turskomu Caru da izbavi hristijanski rod ispod teškoga jarma i sendžira turskoga, toliko sam opet žalostan, znajući vaše i ostaloga naroda našega samovoljstvo i neposlušanije, jerbo znam, đe sloge i posluha ne ima, da je tu svaka nesreća i sramota i svako zlo i bezakonije što može na svijet biti i da takve ljude svi narodi od svijeta mrze i ćeraju kako sramotne zlodjeje i bezakonike. Ovo će se i vama i svijema Crnogorcima dogoditi, ako sloge i posluha imati nećete, jerbo je vrijeme do toga došlo, ali da se proslavite, oli da u vječnu sramotu i poruganije ostanete (...)

Sami sebe i svojoj deci najviši krvnici

Videći našu neslogu i domaću rat u sva plemena od vaše Nahije, ja s mojom najvišom žalošću i plačem vidim da ste vi sami sebe i svojoj deci najviši krvnici i neprijatelji duševni i tjelesni i da svi đavoli i svi vaši neprijatelji od svijeta ne bi mogli toliko zla, ni toliko štete i sramote vam učiniti, koliko vi sami sebe činite. Vi ste od Boga otstupili i straha božija izgubili, vi ste grehotu i sramotu zaboravili, vi za dušu i poštenje ne mislite, vi se ne možete krvi bracke nasititi, vaša slava, vaše poštenje, vaša pohvala i dika i vaše junaštvo stoji u vašu domaću rat i neslogu, u koju najvišu svoju sreću i radost nahodite.

Svi narodi, koji u tursku zemlju žive, neprestano rade da se iz nevolje izbave i oslobode, kako čujete. I vi i ostali Crnogorci u isto doba radite da svoju slobodu izgubite i da u vječnu sramotu i nevolju, mimo svijeh ostalih narodah, ostanete, i nitko vas ne siluje da tako činite, nako sobstvena vaša volja i zli običaj, koji ne hoćete nikojako ostaviti. Vi činite ono što znate, no ne znate što činite. Vi nikoga ne slušate ko za dobro vaše radi i govori, a neka dođe koji lažac među vama, svi ćete mu vjerovati što vi reče, koji će biti od vas počitovat, kako što su i prvi počitovani bili, neki za cara, neki za proroka, a neki za svetitelja i za čudotvorca, no istini i poštenu čojek ne ima među ovim narodom mjesta.

Ja se čudim, kako vi mislite živjeti jedni s drugijema u rat i sa svakijem naokolo sebe u nemir. Spomenite se, Crnogorci, da vaše zlodjejanije i samovoljstvo neće guveran ćesarSKI trpjeti i da ja neću za vaša djela vazda odgovarati, a vi da za to ni glave ne obraćate. Ja bih vas molio i zakumio da pogledate na vaše biće i sostojanije i na sadašnja vremena i stvari od svijeta, koje čujete, pak da promislite za svoje življenje, kako ćete živovat i svoju Ćecu nakon sebe ostaviti da ve poslije ne proklinjaju.

Ali znam, što ve ja više molim da od zla prestanete i da za svoje dobro radite i što se vi više zaklinjete da ćete slušati, to se vi skorije na vaša djela obična povraćate. Toga radi niti vas mogu moliti ni zaklinjati, nego vi samo ovo kažem i govorim da poradi vašega samovoljstva i neposlušanija idete trčke na svoju pogibelj, koja nije od vas daleko, ako se na drugi način ne budete vladali. I ovo što vi pišem zapazite i ovo pismo hranite, od kojega ostaje pri mene kopija, da ne rećete poslijed, jer ja nijesam ispunio moju dužnost.

Ovo nijesu mali posli

(...) Bila je do skoro samo jedna malteška država, koja mogaše inostrane uskoke primati, imajući dopuštenje od svijeh državah da ih prima i drži, zašto branjaše brodove trgovačke od Barbarezah, no i ona sad ne ima toga dopuštenja. A vi hoćete da novu Maltu u Crnicu učinite i da Perazića branite bez ikakva dopuštenija i bez svake snage i jakosti, za samu vašu nesreću i za vaše zlo.

Ja sam vas u više putah molio i zaklinja da toga čojka ne držite u vašu nahiju, no vi na moja pisma odgovarate da ga između vas nećete puštiti, ako ćete i pod prokletstvom ostati i svi rad njega ognjem izgorjeti. Kažite mi, dakle, neka znam to dobro što je vama Perazić došle učinio ili koju korist i sreću može vam igda učiniti, da za njega ne žalite duše ni tijela vaša izgubiti, jerbo se mene čini da je to premnogo učiniti za jednoga tuđina, što ne biste ni za smijeh sebe nigda učinili (...)

Perazić nije vaš arhipastir ni prirodni Crnogorac, nego ja, i vi nijeste dužni Perazića ni drugoga slušati, nego mene, kako svojega arhipastira i načelnika. Perazić nije za vas ni za ostali narod ni maljejšega truda ni troška imao, a ja sam u trideset i pet godištah, ne štedeći ni života ni imjenja mojega, neprestane i neopisane trude i troške postavlja, radeći za obštenarodnju slogu

i za obšte narodnje dobro, o kojemu i danas radim. I ako vi i drugi Crnogroci ne poznajete moje trude i moje k vam usrdije, poznaju naši susjedi i ostali svijet, i ja, ne gledajući na vašu i proćijeh Crnogoracah neblagodarnost, ostajem dovoljan što sam ispunja dug istinoga sina i ljubitelja otečestva i što je ova istina svijetu poznata.

Perazić piše i govori, ako nije Crna Gora pod ćesar-skim pokroviteljstvom, da će on u vašu nahiju biti domorodac, dokle njegova volja bude. To hoće reći da sam ja Crnu Goru podložio, ili da je hoću pod ćesarsko pokroviteljstvo podložiti. I ja sam vam, svrhu ovoga njegova izmišljenija, pređe pisao da ćesarski Dvor toga ne želi, a sada vi javno kažem, koliko mi je crnogorsko samovoljstvo i neposlušanije dosadilo i koliku tegotu i glavobolju svaki dan podnosim (...) Ne bi mi žalosno, nego milo bilo da u Crnu Goru vidim ono što crnogorski narod po svojem samovoliju neprestano ište i želi, kako što i vi ištete držeći Perazića, da se ne samo ćesarskomu, nego i rosijskomu Dvoru vječno omrazite i da veliku nesreću i zlo radi njega doćekate, koji ne samo što je među vama uskoćio, bježeći za njegova prestupljenija od svojega guverna, nego i suviše nagovarajući vas da ne slušate moja pisma i naredbe, učinio se javnim buntovnikom

i vozmutiljem naroda i vseobšte tišine, koja bi imala među ova dva susjedna naroda carstvovati, u koju najviša korist i sreća vaša i svijeh Crnogoracah stoji.

Spomenite se dakle, gospodo glavari i ostali narode crnički, da ovo nijesu mali nego preveliki posli i neka se spomene knez sotonicki, koji Perazića u kuću drži i najviše s njegovom knežinom brani, što će biti i kako će se odgovarati, kad do muke dođe, ako Perazić sad ne izide izvan vaše granice da se nigđe u naša mjesta ne povraća i ni s kim ne sastaje.

Ja sam ovo dužan vam pisati, da ne rečete, jer vi nijesam kaza i ako ostanete na prve vaše misli, ovo će bit posljednje moje pismo, da ni za to, ni za ostale nikakve stvari drugo od mene imati nećete, koji čekam kroz pomenutoga g. Sekretara skori od vas odgovor i ostajem, ako hoćete, vaš dobroželatelj.

Vaše najviše dobro i sreća stoji u vašu slogu

Razumio sam s mojom radosti da je među vama lijepa sloga i posluš bio u Pješivce, za koje vi srdečno blagodarim i zahvaljam, moleći se Bogu da vam i u naprijed daruje bratsku ljubav i poslušanije za vaše i svega naroda vječno dobro i blagopolučenje. Također čujem, kako ste rekli i naredili Doljanima, ako se misle povratit u Do, da naprijed pošlju svoje glavare ovdje, da im svikolici dogovorno s mojijem znanjem date način i setenciju, kako bi se slobodno povratiti mogli. Tako su, dakle, i došli iz dogovora sve svoje braće knez i Mićun Stanojev, koji idu ka vama na opšti sastanak i sabor sve vaše nahije, i vi ćete od njih razumjeti, kako se predaju svikolici u vaše ruke i kako od vas ne odstupaju, niti hoće bježati po turskoj zemlji od vašega suda i kastiga, za koji su bili zaslužili, govoreći da već nikad neće činiti kako što su pređe činili. Ja znam da su oni dosta zla i bezakonija učinili i da je svaki Katunjanin na njih ijedak i srdit bio, ali i to znam ja, a znate i vi, da bi bolje za njih bilo da ste im deset oli i dvadeset glavah posjekli, nego li što su poharani i opaljeni ostali, jer da nijesu kuće i ostalo izgubili, mogla bi se opet ostala čeljad nekako okopirkati i održat živa, ma su i u to oni krivi, no nijesu svikolici jednako skrivili ni za to, ni za ostalo, a platiše svi i svoje kuće i drugo imuće izgubiše.

U ovakvu, dakle, zgodu valjalo bi da i vi razsudite i da se smilujete i pogledate na njihovo trudno biće, u koje se sada nahode. Vi ste pošli na njih da osvetite zlo koje su vi učinili i eto ste osvetili nešto glavama, a nešto kućom i poharom, što je za njih mnogo teže i žalostnije, nego da ste za svaku glavu po dvije glave posjekli, i to ste svi jedinkupno i dogovorno učinili. Ja vas molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da prebijete sve zlo, koje su Doljani vama učinili za ono što vi njima svikolici učiniste, da već za to pogovora ne bude.

Suviše vas molim i zaklinjam da uhvatite vjeru među svom vašom nahijom za svako zlo koje se dosad dogodilo u Katunsku Nahiju, tako i s Brđanima, da može narod s mirom hoditi kuda koji hoće i da mogu Brđani slobodno pasavat k vama i v k Brđanima, e da bi kogod živ ostao od gladi i od velike nevolje, koju očima vidite.

Vaše najviše dobro i najviša sreća i korist stoji u vašu slogu i u vaše poslušanije, da vjeru do novoga žita utvrdite, i koji bi se naša da učini osvetu za ikakvo prvo zlo, oli da započne iznovice koje zlodjejanije preko vjere činiti, da takvoga smutljivoga zločinca svi dogovorno ćerate i kastigate i da takvomu ruku ne držite. V proćem modže vam kazati sveštenik moj Stefan Lazarović

sve što mu je od mene naređeno, kojega šiljem među vama s mojijem krstom mjesto mene samoga, zašto ja doći ne mogu od bolesti, koju imam u noge.

Kletva je njihova

Dajemo vi na znanje kako je došao preda mnom Stojan i Miloš Radulov Pavićevići, koji kažu kako su im navalili sokodržice silom, da je Stojan naredio i rekao Radovanu Pajovu da dočeka Marka Pavićeva da ga ubiju i uzmu sve što je ćera i nosio pri sebe. Stojan kaza da se stio za ovo kleti, kako nikada ni znava ni nikomu poručio nije (...) no silom da na njih nameću napast.

Svi ćete glavari moć bolje poznat kakvi su ovi dva brata – ali kakvi su gođ, po sudu i po pravici kletva je njihova. Stojana da zakunete, kako i ostale (...) i ako se zakunu da u to ništa kriv nije, valja da ga i vjerujete (...) Da je proklet svaki oni, koji nepravredno na siromahe i na sirotinju nameće krivicu.

A ščaše Stojan da se kune i na moj krst, kako ništa ne zna za ovo što mu soci govore i sokodržice, no ga ja puštio nijesam (...)

Sami svijećom zlo ištete

Dođe preda mnom Mojaš Aćimov i donese tastamenat pokojne Jatite, koja je tastamenat učinjela pred glavarima i svjedocima na nje umrli čas, u koji piše, s razlogom, da ostavlja nje baštinu Mojašu Aćimovu. Ja setence i tastamente, što čine glavari od nahijah i od plemenah, ne bucam, no pofaljujem, kako što i ovi tastamenat potvrđujem. A to nijesu prave ni bogobojažne šćeri Jatite, koje svoju majku nijesu šće u starosti do smrti pridržat i od nje miraz uzet, no kako ih ona kune, tako ih i ja kunem i njih muževe, ako se proč neće od Mojaša Aćimova, koji je pokojnicu drža i ona je poznala njegovu ljubav i ostavila tu baštinu; da je imala i što više, mislim da bi mu i još ostavila i to mu nikakav sud uzet ne može.

A što traži Grujica Blagotin, jer mu je đed pod Turčinom tu istu baštinu drža, ja sam vi zaludu više puta pisa da ne zborite za baštine koja je čija bila pod Turčinom, a vi ne pristajete, no sami svijećom zlo ištete (...)

Dobar susjed najbolji prijatelj

(...) Ja sam ostao radostan, misleći da ćete i vi stanovito ispunjat svoje obećanje vašijema potpisima utvrđeno, budući vidite da u to najviša korist i najviše dobro vaše stoji, i da bez toga nigda mirni i srećni bit ne možete.

Pitali su jednoga mudroga i prosvijećenoga čelovjeka, koji je prijatelj najbolji i koja zemlja jest najbolja? Ovi je odgovorio da je dobar susjed najbolji prijatelj i zemlja da jest najbolja, koja se najbliže kući nahodi. Ja mislim da je pogodilo.

Vi ste, dakle, nahodite s Kotorom i s kotorskom okolinom u najbliže susjedstvo; vaše sopstvene koristi i vaša sreća, pak i vaše poštenje, gromoglasno vas zovu i neprestano ponuđaju da po svaki način svoje obećanje krepko držite i da se od toga nigda ne odričete. Vaši susjedi biće vam dobri i najbolji prijatelji i vi ćete uživati njihovu ljubav i prijateljstvo, ako od svoje strane budete ravnim načinom sootvjetstvovali i učinili se dostojni susjedske ljubavi i prijateljstva.

Svi narodi u svijet, živeći jedni s drugijem u pograničnu mirnoću i u soglasije, uživaju vzaimne koristi od trgovine i vzaimnu, jedan od drugoga, pomoć.

Ja vidim da c. k. guveran ne ište od vas nako to isto da i vi činite kako i ostali narod po svijetu čine i da ono blažestvo uživate, koje od susjedskoga mira i tišine proishodi.

Sa suzama vidim

Znajući vaše i svega naroda stostojanije, ja s velikom žalošću i sa suzama vidim da siromaš živjeti ne može i da se po turskoj zemlji razbježati hoće, neki od gladi, a neki od zla i od napasti bratske. Eto vidite da puta ni prolaska ni na jednu stranu nemate, nego je sve zatvoreno od domaće rati i suviše od dugovah, koje Ceklinjani i ostali ljudi ištu da im plaćate. Ja sam vas i pređe molio da se s Ceklinjanima na koji gođ način nagodite, da bi barem žene vaše mogle hoditi na Rijeku, no vi za to glave ne obraćate. Eto pristupa jesen i zimnje vrijeme, da čobani i stoka vaša ne mogu po planinama stojati, no vi i za to ne promišljate da im zimnicu nađete, nego čekate dokle ih snijeg u Primorje užene, pak tader da im način učinite kad muka dođe, a ne kad se učiniti može. Vaš odgovor, koji ste mi poslali na pisma gospodina kapitana od cirkula, ja sam ponapravio i posla u Kotor (...)

Vaše prijetnje jesu vaši najviši neprijatelji, koje podižu vlast okoličnu na srditost protivu vas istijeh i vaša nesloga jest najviši krvnik svega vašega obščestva i zlotvor svega naroda crngoroskoga. Vi ne gledate na vaše biće i sostojanije i ne pazite kako biste bolje i mirnije živjeti mogli, no kako ćete sebe na svaku bandu zatvorit (...) Vama će ovo pismo biti suprotivno (...) no ja ne

gledajući na to (...)svijeh vas molim i Bogom Vsedr-
žiteljem zaklinjam da slogu i jedinstvo među sobom
učinite i da se razumno i blagoprstočno vladate (...)

Hoću bježat

Ja sam odavno vidio da ovdje živjeti ne mogu i evo dođe vrijeme da od sile cetinjske, pod starost, bježim sa Cetinja. Jučer udariše Bajice na čeljad donjekrajsku, pred manastir, koja nosahu žito u mlin; skočiše moji ljudi i ne dadoše da žito uzmu. Tu su puške natezali da one naše pobiju. Iza toga se zađede boj među Bajicama i Donjokrajcima za cijeli dan, neki Donjokrajci u Vlašku Crkvu, a Bajice okolo crkve i na svaku stranu oko Donjega kraja. Čeljad koja bjehu u mlin pošla ne smiju se doma vratit, zakumila naše momke da ih provedu po kućah, i oni najprije pošli, vjeru u Bajicah izvadili da ih slobodno mogu prevesti, pak uzeli čeljad da prate, a kad došli mimo crkve na velju livadu, sretnu ih Bajice i ubiju u njihove ruke jednu đevojku Špadijerevu koja je panula mrtva na njihove noge i haljine okrvavila.

Kaže mi da su i šiljež i koze crkovne uzeli, koje smo predali na zimnicu u Donji Kraj. Sad pomislite je li moguće ovo trpjeti. Da među Turcima živim, ne bih toliki zulum trpio, koliko trpim od Crnogoracah.

Za to vi pišem neka znate, vi i ostali Katunjani, da ovo ni pod koji način podnositi ne mogu, nego hoću bježat, no bez vašega i ostalih Katunjana znanja nijesam ktio bježati u Riječku oli Crmničku nahiju ili na drugu stranu, da ne rečete jere sam krijući pobjegao (...)

Vi bjestе svoju slobodu izgubili

Evo su proljetos o Đurđevu-dne prošle trideset i sedam godinah, otkada sam ja postanuo vladikom među vama. Vi bjestе, u vrijeme mojega u tuđe kraje putovanja, svoju slobodu izgubili, i pod jaram skadarskoga paše potpanuli, slobodu, koju su vam roditelji i praroditelji vaši s prolicem svoje krvi dohраниli.

Vi ne bjestе po nejakosti ili po nedostatku praha i olova u takvo sramotno podanstvo upanuli, nego po vašoj neslogi i po vašemu neposlušaniju, koje i danas među vama za nesreću vašu carstvuje i carstvovaće, dokle opet tuđi jaram na sebe ne navučete.

Bog, koji ispituje srdca i u utrobi čelovječeskoj, pred kojim ništa skriveno i potajno bit ne može, znade da ja nijesam prestava idući s jednoga mjesta na drugo i radeći dan i noć za vašu slogu i jedinstvo, da se izbavite od turskoga jarma i harača i da svoju slobodu k sebe povratite.

Vaše poslušenije bilo je za vas srećno i pohvalno, vi ste, pri pomoći božjoj, ne samo svoju voljnost otečestvu povratili, nego i svojega neprijatelja prvi put u Bjelopavliće strašno razbili, a drugi put u Kruse sasvijem pobijedili i njegovu glavu odsjekli.

Ova je pobjeda vas savršeno oslobodila i vaše ime na takvi način po svijetu proslavila, da se u istorije (...) vaše junaštvo i vaša sloboda do nestanja svijeta spominje.

Poslije ove, Bogom vam darovane pobjede i dobića, sve moje misli, sva moja želja i sve moje rađenje bješe obraćeno da vi uredite među sobom sud i praviteljstvo (...) koje će narodom vladati (...) samovoljstvo iskorijeniti, mir i spokojstvije utvrditi sa susjednim i ostalim državama (...) i učinit da dobri ljudi budu poštovani, a zli kastigani (...)

Da Bogu odgovornik bude

Znate, kako ja pisah jednu knjigu poradi kćere Mata Markova Martinovića, a žene Jova Andrina Ivaniševića, koja bješe pobjegla (...) u Hoćevice i kako molih i zaklinjah svakoga da je nitko u svoju kuću ne drži, ostavljajući pod najžestočajšim proklestvom ko bi je za ženu uzeo i popa koji bi je vjenčao, zašto znam ne samo da je preko mjere grešno i bezakono djelo, nego i suviše, ako je koji Crnogorac uzme, da će stoga biti veliko zlo i krvoproliće. No prokleti i bogohulni pop Gavriilo, sin Sava Gavrilova, ne pogleda na to, nego na prokleta mito i preko zakona Božija i preko mojijeh molba i zakletvah drznu vjenčati i vjenča tuđu ženu za Dragičevićem i učini da pogine sin Andrije Perova ni kriv ni dužan, a suviše što će posad zla i krvoprolića biti, to sve pada na njega i njegovu dušu, da Bogu odgovornik bude.

Blagoslovena tišina na sve strane prebivaše

Evo su već prošloga proljeća, aprila mjeseca, pasale trideset i osam godišta, otkada sam ja postao među vama Vladikom.

Trudi moji jesu bili najprvo i želanije moje od svakoga želanija najviše za pokraćenje vaše domaće rati i krvoprolića, radeći vas sastaviti u slogu i jedinstvo, dok se izbavite od ljutoga jarma paše skadarskoga, pod kojim bjesto, u vrijeme mojega u tuđe zemlje putovanja, po nesoglasiju vašemu sebe podložiti.

Vi moje nauke primiste, poslušaste, i svoje oružje viteški u rukama prifatiste i Bog dade vama sreću ne samo da svoju slobodu opet k sebe povratite, nego i suviše da svojega neprijatelja u dva žestoka boja pobijedite i da njegovu glavu odsiječete i državu skadarsku uplašite, od koje mira i počivala ne imaste.

Ova je pobjeda ime vaše u svijet proslavila i učinila da svi evropejski narodi za vas znadu i da ve počituju za narod slavni, narod pošteni, hrabri i uzdani, koji svoju slobodu poznaje i svojijem oružjem brani.

Ja srcem i dušom željeh da se i više, pred svijetom, proslavite i da vašu slobodu jače i bolje utvrdite. Molih vas da kuluk i praviteljstvo postavite, na zakonah, opštim soglasijem sočinjenih, da praviteljstvo narodom vlada

i da narodna djela upravlja, a kuluk da zle ljude fata i na sud dovodi, kako što se u cijeli svijet čini, jer bez toga ne mogaše bit ni slava ni sloboda vaša utvrđena, ni dugovjeka. I vi tako učiniste; kuluk i praviteljstvo postaviste, da zakonik carstvuje i da je svaki zakoniku podložan. Nastade, dakle, zakonik među vama, nastade sud i pravda, mir i tišina, vrijeme sreće i blaženo, radost i veselje za dobre i bogobožne ljude i za nejaku siromaš i sirotinju, prestade samovoljstvo, prestade do- maća rat i krvoproliće.

Zakonik, carstvujući kastigom, strašno prijećase, pravi- teljstvo sud i pravdu činjaše, kuluk s mjesta na mjesto iđaše i svaki zlodjeđ od straha trepetaše.

Ne bješe već domaće rati ni boja, ne bješe pokličii: ko je vitez, ni viteza na domaći boj, ne čujaše se koleža ni tužbanje, ne viđaše se lica muškoga ni ženskoga od ogrebotinah krvava i nagrđena, ni glave crnom kapom, ni crnom mahramom pokrivena, ni perčina muškoga ni ženske kose ostrižene, ni oblivaše se zemlja, drvo i kamen krvlju vaše braće i ne kipjaše bratska krv iz ustah vašijeh, ne kukahu majke za svojijem sinovima, ni sestre za svojom braćom ošišane, ni sirote udovice za svojijem muževima ogrebene, ni žalostna dječica za svojijem roditeljima suzam oblivena.

Putnik mirno putovaše, trgovac slobodno trgovaše, radbotnik svoju rabotu veselo rabotaše i čoban svoju stoku bez straha, pasijaše i Bogom blagoslovena tišina na sve strane prebivaše.

No budući vam milije zlo nego dobro, ne mogaste praviteljstvo među sobom trpjeti, želeći da se opet na obična vaša zla i samovoljna djela povratite i da jedan drugom krv pijete.

Ne bi vam ugodno da ve ljudi od svijeta počituju dobrim i poštenim narodom, kako sam pređe reka, da vi budu tuđi gradovi i pazari otvoreni i da imate stimu kako i ostali narodi evropejski, nego vam je draže i milije da ve nazivaju zlim, bezakanim i samovoljnim narodom, da stime i pristupišta nigđe nemate i da ve ćeraju kako hajduke i razbojnike.

Vi ste od svakoga cara i kralja voljni i slobodni, da vi nitko ne zapovijeda, no nijeste jedan od drugoga; vi slobodu svoju ne poznajete i poznati je ne hoćete; vama je protivno sve što je Bogu i poštenima ljudima ugodno; vi ste od Boga odstupili i sasvijem strah božji izgubili; vi ne nahodite dobra i poštenja ni u čem, nako u svoje zlo i bezakono samovoljstvo; vi ne imate višijeh zlotvorah od samijeh sebe i vama niko ništa ne čini bez vaše zađevice.

Ja vas zaludu u sve vrijeme među vama vladičestvo-
nja učih i nastavljah na sve ono, što mogaše služiti za
vašu korist i poštenje i zaludu se u toliko sile vremena
trudih, ne štedeći ni života ni imjenija mojega za vaše
opšte narodno dobro. Da sam to činio za koji drago
ostali narod od svijeta, on bi mi blagodario i ja bih
među njim srećno i veselo živio i moje bi ime u ljubavi
onoga naroda vječno ostanulo, a među vama je moje
srdce od vašega zločinstva uvehlo i starost moja oskor-
bljena, da počivala i radosti nigda nemam. Ne mogu
već ni o sebe raditi, a kamo li vaše posle opravljati i za
vaša djela ćesar-kraljevskomu guvernu odgovarati,
nego eto vi, Gospodo Glavari, vladajte se kako znate i
dogovarajte se kako ćete s narodom upravljati i za narod
đe potreba bude odgovarati, da se crne kape u to ne mi-
ješaju. Samo vas molim da mi na pismo vaše misli date,
kako ću rečenomu guvernu na ovu knjigu odgovoriti,
koja će vi biti s ovijem listom danas prikazana, da je do-
bro čujete i razumijete. Međutijem ostajem vaš dobro-
želatelj i sluga.

Dosta je svaki živio koji pod tuđim jarmom nije umro

Ja vas svijeh, a osobljivo vas glavare, arhipastirski kako istiniti vaš dobroželatelj molim i sovjetujem da promislite za svoje sobstveno dobro, kako ćete bolje i mirnije živjeti, zašto domaća rat i nesloga velika i silna carstva razura i u nesreću pod tuđi bič i jaram obraća, kamo li neće jedan mali i nejaki narod u takvu nesreću obratiti; također sloga i poslušanije čini, da i mali narod može velikim i silnim narodom postati (...)

No evo nesreće, što narod zapovijedi božje ne sluša i što je svaki osamovoljio; i evo žalosti, što je malo i tamo i ovamo ljudih, koji poznaju što je sloboda i koji rade da je ne izgube. A kad bi je poznavali, kako što je ja poznajem, svaki bi radiji umrijet, nego li bez slobode živjet. Govoraše Per, idijski car: „Dosta je svaki živio, koji pod tuđi jaram nije umro“ (...)

Molim i zaklinjem

Eto ide k vama gospodin Gubernator i ostali glavari i sudnici od vaše Nahije, koji će vas moliti i kumiti da se mirite, jer očima svikolici vidite da ovako živjeti ne možete i da propadoste od svojega samovoljstva i od domaće rati i neposluha, a suviše da se omraziste ćesar-skom guvernu i da ćete s toga veliko zlo i veliku nesreću na sebe navest.

Ja sam vas i ostale Crnogorce tisuću putah molio da lijepo i mirno živite s ljudima od ćesarske države, bez koje živjeti ne možete i da soldate i ostale bjegune i bjegunice ne primete, koji bježe iz ćesarske zemlje bez pasaporta i da je narod mene sluša, ne bi danas pazar kotorski zatvoren bio.

Vi ste s dogovorom ostale braće vaše Katunjana postavili sud i kuluk ovdje, no još ništa nijeste utvrdili, a ako se vi tri plemena ne umirite, vi ćete i ovo razurit i svu zemlju vječno upropastit, da već ne bude u Crnu Goru mira ni jedinstva nikad i da Crna Gora ostane u vječno poruganje pred svijetom.

Zato ja najprvo one, kojijema je najviše zlo i najviše šteta učinjena, pak i svakoga velikoga i maloga u sve tri plemena molim i svijeh Bogom Vsedržiteljem, tvorcem neba i zemlje i čestnim krstom i presvetom Bogorodicom i svom silom arhangelskom i angelskom i svetijem

evangelijem i svijema svetijema, pak i vašim zdravljem i vašom srećom i vašim napretkom u tri puta i u tri hiljade putah zaklinjam da pomislite na svoje i ostaloga naroda žalosno življenje i da poslušate rečenu gospodu glavare, da zlo i krvoproliće prekratite i da se za sve i posve umirite i podmirite. Također molim i zaklinjam istijem načinom svakoga glavara da svi jednodušno rade, kako će vas umiriti, da ne bi koji po hajteru ili po drugomu ikakvomu nepravednomu načinu potezao krivicom na koju stranu i činio među družinom smutnju. Koji li se nađe od strane glavarske, oli od kojega plemena i bratstva toliko zloga i okamenjenoga srdca da se od Boga ne uboji i da smutnju učini i na mir ne pristane, takvi od Gospoda Boga Vsedržitelja da budet proklet i da mu Bog smuti srdce i mozak, da pogine od pravednoga suda božija, kako zli i bezakoni krvomutnik, i dom njegov da ostane pust, a pravim i bogoboječnim da budet Bog u pomoć, kojemu svakoga dobroga i poslušnoga preporučavam i ostajem vaš dobroželatelj.

Da se sami sobom ne rugate

Evo prođe na Tomin-dan godište danah, otkad započeste govorit da sud i kuluk postavite. Istina je da ste proljetos na ustavke Nikolja-dne počeli dohodit ovdje, obećajući svaki na ime svojega plemena, da će groše skupit i da ćete uredbe koje trebaju za sud učinit, no evo i od Nikolja-dne prođoše pet mjesecah, a groše ne skupiste i uredbe ne učiniste nikakve. Ja vidim da pristupa zimnje vrijeme i da je kuća prazna, čudim se kako će se i na koji način u praznu kuću stojati, kako li će se narodom upravljati, kad samijeh sebe upraviti ne hoćete u vrijeme kad sve ostale nahije na vas gledaju i kad je već glas po svijetu poša da su Crnogorci sud i praviteljstvo među sobom postavili.

Ovo je glas od vaše slave i od vašeg poštenja i obštenarodnjega posla, kojemu se svaki Hristijanin veseli, misleći da je istina. No kakav će glas poći, kako li će ljudi od svijeta vas poćitovati, kad opet čuju da u Crnu Goru ne ima ništa, nako vazdašnje samovoljstvo i zlodjejanije (...)

Vi ćete bit među Čevjanima, Cucama i Bjelicama i tu će bit polovina katunske nahije, ja vas molim da se dogovorite za ovo i za sve ostalo, kako ćete i na koji način živjeti, da učinite uredbe kako možete u sud stojati i narodom upravljati, a da se sami sobom ne rugate. Za-

što vi ja kažem, ako nećete drugojačije radit, nego li ste dosle radili i drugojačiji način učinit, nego li ste dosad učinili, ja ću se od svijeh poslovah i djelah crnogorskih uklonit, da već nigda nikomu ne spomenem za sud, ni za kuluk, ni za slogu, ni za mir, ni za drugu nikakvu rabotu crnogorsku, nego ću ostavit na sovršenu volju svakomu da čini što kome srdce želi.

Koliko je zla po Crnoj Gori bilo

Ne mogu ja perom opisat i jezikom izgovorit, koliko mi je milo i radostno čudi od glavarah, koji su među vama šest neđeljah danah stojali, kako ste ih lijepo držali i njihove molbe i mene poslušali i umirili se za sva zla, koja se bjehu u vaše pleme dogodila. Ovo će i svakoga poštena čojka u svu Crnu Goru i u sva Brda oveseliti i svaki će vam za takova bogougodna i poštena djela hrišćijanska blagodariti, kako što vi i ja iz svega srдца blagodarim i preblagoga Gospoda Boga Vsedržitelja (...) molim da on blagoslovi one, koji su se za svoje sinove i za svoju braću umirili i svakoga ko je o miru vašega plemena radio, i da im Bog daruje mir i zdravlje i svako dobro ovoga svijeta, a onoga duševno spasenije i vječitu radost u carstvo nebesno.

Pomislite, ljubezna braćo, koliko je zla po Crnoj Gori, a osobljivo po Katunskoj Nahiji bilo, otkada je nesreća i nesloga u vaše pleme muke i štete imalo, a da ste vi u mir i u slogu bili, ne bi toga bilo; jerbo svaki na vas gleda da vi najprvi skočite, đe bi potreba bila, kako ste i skakali vazda radi dobra i poštenja svojega i sve naše zemlje.

Domaća rat i velika carstva razura i u nesreću obraća, kamo li neće jedno pleme, oli jednu Nahiju u naša uboga i siromašna mjesta razuriti; također sloga i po-

slušanje čine da jedan mali narod postane velikim i silnim narodom. Spomenite se, dakle, svojega dobra i svoje slave i poštenja, da se vaši zlotvori ne vesele. Ja vas svijeh molim i silnijem Bogom Vsedržiteljem u tri puta i u trista putah zaklinjam da učinite sami sebe način kako ćete živjeti to jest da zbor i dogovor na jedno sastavite, da slogu i jedinstvo među sobom nepokolebimo utvrdite, da zlomu čojku ruku ne držite, nego da globite i upokorite kako bude zaslužio i da svoje glavare i starješine ljubite, počitujete i slušate. Također i glavare na isti način molim i svom silom nebesnom zaklinjam da ostave inad i nenavist, da čistosrdačno u ljubavi žive i da se mirno i lijepo dogovaraju, kako će pleme u mir i u slogu držati i svakomu jednako bez hajtera i bez mita sud i pravdu činiti, kako što su i vaši roditelji i praroditelji činili. No, ako jednoga bez kastiga puštite, koji prvi započne smutnju i zlo činiti, vi ćete sve dobro i poštenje vaše puštiti i svi u zlo i nesreću ostati, od česa Bog da vas sahrani. Za to valja da dobro na početak pazite i kad prvoga kastigate, tako i druge prestupnike da ne ostavljate bez skoroga kastiga i globe.

Svi sad možete na zbor dohoditi, budući ste, hvaleći Boga, u mir; vi i svaki lijepi način među sobom možete učiniti za vaše dobro i za dobri izgled ostalomu narodu. I ja vas svijeh molim da tako učinite. Koji li se

Njeguš nađe tomu djelu suprotivan, takvoga ostavljam na sud božji, da ga Bog sudi i porazi njegovom krepkom i silnom desnicom nemilostivo, s pravim i poslušnim jesam dobroželatelj.

Izvan mene i moje duše

Ja sam vama i Ljubotinjanima u toliko putah pisa (...) moleći jedne i druge i zaklinjajući da se ne koljete, no sve moje molbe i zakletve ostadoše zaludnje i beskorisne, dokle, eto, bi toliko zla i krvoprolića na jednu i na drugu stranu. Pak ni to nije dosta što jedan drugoga koljete, nego svako ostalo zlo i bezakonje činite, ne bojeći se ni grehote ni sramote nikakve, nego i suviše toga klikujete druga plemena i druge ljude, što više možete, da vi se pomognu klati i da oni jedni druge kolju (...) Spomenite se, o Ceklinjani, da su Ljubotinjani vama braća, a vi Ljubotinjanima, a da njihovo zlo ne može vama nikakvoga dobra ni poštenja donijeti, ni vaše Ljubotinjanima. Ja vas svijeh molim i Bogom Vsedržiteljem i presvetom Bogorodicom i vsom silom angelskom i arhangelskom i svijema svetijema, koji su od vijeka Bogu ugodili, pak i vašijem zdravljem i vašom srećom i vašijem napretkom i svakom vašom rabotom, koju ljubite i u koju se uzdate, u tri puta i u tri hiljade putah zaklinjam da vojske jedan na drugoga ne kupite, da bojeve ostavite, da kuće ne palite i ne lomite, da baštine jedni drugim rabotati ne branite, da žita i loze ne siječete i ostale štete ne činite, da žene puštite neka idu za svoje potrebe kud hoće mirno, da ih ne tičete i da vjeru do jeseni uhvatite, a poslijed vjere, ako ne moga inako biti, strašno mi je i grešno reći, ali

me nužda nagoni da rečem izvan mene i moje duše, mogu se osvete četama činiti (...) I koja strana, oli koje bratstvo, ili koji čojek ove moje molbe i zakletve ne posluša, takve ostavljam pod najžestočajšim prokletstvom odlučene od svakoga posla crkovnoga, da ih sila božija porazi i sokruši, da nigđe sreće nemaju i da njihovi domovi ostanu pusti.

Svaki koji zna za Boga i za dušu

(...) A za glavu i za ranu ja nijesam rekao u moje pismo da po nesretnjemu običaju vašemu oprostite, no da vi odgovara oni, koji je dužan s glavom, a ne s pljenovima. Kako i ti znaš s pljenovima viša pogibija i krvoproliće biva. Ja koliko sam više moga, radio sam i radim da se ne prosiplje krv hristijanska, a i vi sveštenici dužni ste isto činit i svaki čojek, koji zna za Boga i za dušu (...)

Razumio sam

Razumio sam, kako se ćeraju Kontići s kaluđerima manastira ostroškoga oko nešto meteha u Ostrog, što su stari Kontići davno prodali, kako izgovaraju knjige, koje se u manastir nahode i setencija, koja kaže što je manastirsko, što li pješivačko. Pak čujem da se i jedan starac nahodi u Bjelopavliće od stotine i više godišta, koji iste granice sjedoči, kako setencija piše i zaklinja se Bogom i njegovom dušom da je on s družinom te granice postavlja, kad je ta setencija učinjena (...) i za to pogovora bilo nije, dokle sadašnji Kontići nastadoše, a ja sam toliko putah tamo dohodio i stojao po dva i tri mjeseca i svakojake davije preda mnom izlaziše, tako i pred kulukom i sudom zemaljskim, koji je tamo bio, a za ta meteh ne bi davije nikakve. Za to vi pišem da molite i zakumite Kontiće, koje i ja molim i Bogom Vsedržiteljem u tri puta i u trista putah zaklinjam da se od toga meteha prođu, što su njihovi stari prodali i da ne ratuju protivu crkve i protivu svetoga Vasilija, velikoga čudotvorca Hristova.

Ako li Kontići ne bi vaše, ni ove moje molbe i zakletve poslušali, ja vas ostale Pješivce molim da se vi u njihove posle ne mećete i da se ne ćerate s velikim ugodnikom božjim, svetim Vasilijem, a Kontići što dobiju ratujući s njim, to će biti njihovo (...)

Mene je dosadilo

Mene se je preko mjere dosadilo primajući knjige iz Kotora poradi vas, da ne hoćete nikojako živjet s Paštrovićima u mir i u ljubav, ni podmirovat travnine, koje ste dužni i kako setencija s umira izgovara da ste se i za travninu pogodili. Vi mislite da ćete na tuđu goru svoju stoku pasti, a ne plaćat travninu. Vi se u to varate i prevarili ste se. Ja vi kažem da vi je prelijepo, jer ve i za platu Paštrovići na svoju goru puštaju i ja vidim da će s vašega samovoljstva biti među vama zla, pa ćete na svrhu bit i izćerati svi s njihove gore i poslije bit prinuđeni da molite i platite, no vi pomoć ni molba ni plata neće. U toliko ja vama pišem da platite prošle travnine i u naprijeda koji bude dužan. Koji li Podgoranin ne kćene poslušat i plaćat travninu, takvoga ostavljam pod žestokijem prokletstvom, da je proklet i on i njegov dom i njegova stoka i svaka njegova muka i rabota. A govorim vama sveštenicima da nemate tomu Podgoraninu, koji ne kćene platit za prošlo i u naprijed travninu, nikakva posla crkovnoga učinit pod vašijem proklestvom i lišenijem čina sveštenećeskoga.

Došlo zlo i nesreća

Biće mjesec danah otkada sam razumio da Ceklinjani obećavaju nekim Katunjanima mito da udare na Dobrsko Selo, ali nijesam istinito vjerova, dokle se evo sad javno oglasilo da je istina i da je to mito uljegli u Cetinje. Već ne znam je li se nadalje pružilo, nego ovo znam da je došlo zlo i nesreća za svu našu zemlju, što su se Ceklinjani s Ljubotinjanima i Dobrljanima poklali, pak će i više biti, ako i jedan Katunjanin pođe jednoj ali drugoj parti u pomoć i da s toga može veliki pokolj u svu zemlju biti, ako Katunjani budu mahnuti da mitadžijam ćese napunjaju i da radi mitadžijah ginu i svoju braću Crnogorce ćeraju i kolju.

Vi znate da su Ceklinjani jači od Ljubotinjanah i od Dobrljanah, jedno što imadu više imuća i vojske, a drugo što su na bolje mjesto, imajući pazar, mline i brodove u svoje ruke, i to mito ne ide za drugo, nego da se ostali narod kolje, da suda i kuluka u Crnu Goru nije i da jači nejaćega ćera, da se ono njegovo razširi i da se nejadi ne smije braniti, ni jedan s drugim sastaviti da se ujedno brane.

Ja sam mnozini omrznuo, zašto žalim nejaku sirotnju od napasti i samovoljstva i zašto govorim pravo, ali Bog pravdu ljubi, pred kojim sva sila ćelovjećeska svega svijeta bil bi ništa, kad bi ona protivu volje Božje

išla. I teško onomu čelovjeku, koji govori da je svjetlost tmina, a tmina da je svjetlost. To hoće reći: ko ne hoće govorit ono što je pravo, nego po mitu, ali po hajteru, oli po kojemu drugomu lukavomu načinu, govori i čini ono što je bezakono i nepravedno (...) govoriti ću pravo, dok god srce u mene kuca.

Za to svakojega Katunjanina molim i silnijem Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da se ne mećete u posle od Riječke nahije, no ako ne možete vjere oli mira u svu nahiju učiniti, ano da stojite s mirom da ne pomagate ni jednoj ni drugoj strani, nego da gledate svoje potrebe i posle od svoje nahije.

Da učinite kako je pravo

Evo dođe Belo Dragov Grabovica sa svojom majkom ujedno žaleći se da su neki Optočići na njega navalili da je on ukrao Savu Vujačiću jednoga ovna i da je data sočbina na njega i da su četiri sokodržice. Ali, koliko ja vidim da je ovo siromah i jest sirak bez braće, za to ste vi Optočići brzi na nejačicu, stoga ste na njega i navalili, koji se zaklinja i zarica u sve, što siromah ima, da za to ništa ne zna, no da je prav od te pokrađe, koju mu govorite. Dakle vi ja za to pišem svijema Optočićima i toga siromaha Grabovicu na veliki boži amanet ostavljam da mu činite sud i pravdu i da ga prava ne izgubite. A pravo je rasuditi za svakoga i znate je li sok prav i zdrav, oli nepravdedno soči da siromaha stopi. Za to vi preporučujem radi vaše sreće, duše i napretka da učinite kako je pravo.

Dragocjena voljnost i sloboda

Eto četrdeset godina, otkada ste vi, s pomoću božjom i vaše braće Crnogoracah i s mojim velikim trudom i troškom, skinuli s vašega vrata žestoki jaram i sendžir turski i otkada ja vas učim, molim i zaklinjam da u miru i u slogi živite, da za svoje dobro i poštenje radite, da svoju slobodu ljubite i utvrdite i da nigda ne zaboravljate ono što su vaši roditelji i praroditelji u ljutu nevolju pod turskim tiranstvom i zulumom trpjeli. I eto danas, hvaleći Boga, ne idete na turski izmet, ne dajete turskoga harača, ni turskoga poreza ni poklona ni turske globe nikakve, ne dočekivate Turke na konake, ne mijete turske noge, ne trčite po selima da tražite med i maslo, kokoške i jajca i ostalo što Turci ištu; ne brekte vam i ne zapovijedaju kako ćete im koje jelo skorije zgotoviti, ne psuju vam vjeru i zakon, ne nazivaju vas krmcima od krmakah, a žene vaše krmačama od krmačah, ne plaćate im žvakalice, zašto su zube slomili o vašemu hljebu, ne provodite turske konje i ne dajete im zob i sijeno, ne vežu vas pri stropištam u vaše kuće i ne vode svezanijeh ruku naopako za ličine, ne gnjijete u turske tamnice i sendžire i ne vješaju vas o vrbama i na spuška vješala, ne biju vas čibucima, nogama i zamlaticama, ne grabe vaše žene iza živijeh muževah i đevojke vjerene i nevjerene na sramotu. Nijesu vi propali perčini kroz habene kapice, ni laktovi kroz neoptočene gunjine, nego eto

danas toke i dolame, čamadani sa širitima i gajtanima od srebra i zlata. Eto male puške i noževi srebrom okovani, dževerdari srmom navezeni, puške šarajlije i čese s kitama, eto kule ograđene i agaluci turski od Spuža u vašijem rukama i eto dragocjena voljnost i sloboda.

Ali evo žalosti, što malina Boga blagodare i što sadašnja vrsta Brđanah ni pomisliti ne hoće na ono što je prije bilo. Neto eto znate što učiniše Piperi, ono isto i mnogi Bjelopavlići žele i rade učiniti, a navlaštito, kako sad čujem, Mušika Pavićev s njegovom braćom i družinom. Za to, dakle, kad mene ne ljubite i nauke moje ne slušate, ja već nemam s vama posla nikakva, nego mi pošljite brata i te ostale Crnogorce neka idu doma, a vi pošto ne možete bez turskoga jarma, eto vi ga, ali se u Boga uzdam da nećete pod njim za mnogo stojati u vrijeme kada je Bog poslao rodu hristijanskomu pomoć od najsilnije tri carstva od svijeta da izbavi hrišćanluk od ljute nevolje ispod teškoga jarma agarjanskoga; ali nećete nikada imati one slave i onoga poštenja, koje ste dosad imali, nego će na vas ostanuti drugo ime, koje se nigda promijeniti neće. A zapazite, hoće li ovo istina biti! I eto šiljem gospodina oca igumana Mojseja da vi ovo pismo pročita i da vi na riječi moje misli kaže.

Među tijem ostajem vaš, ako hoćete, dobroželatelj.

Mir i prijateljstvo

Razumijem da ste sud i kuluk namjestili. Da je zimnje doba, to bi moglo podnijet, zašto bi nasred zemlje bili, no na ovakovu strašnu vrućinu, kako što je sad, ne može bit da se ti Crnogorci, koji su tamo, ne razbole, budući ljudi iz zdravijeh mjestah, a čujem da je neke i dosad uhvatila groznica. Za to govorim, kad nijesu mogli u Ostrog stojati, dokle se vrijeme ohladi neka po svaki način idu doma, dokle mogu hoditi, jer pošto se razbole biće veoma za potegu i za žalost i mene za oskorbljenije. Među tijem vi držite sud i kuluk i radite o miru i o slogi, ako sebe dobra želite (...) Ovamo se čuje za Grke neki veseli glasovi da im pomoć od četiri velike države ide i da je došao rusijski flot blizu Morije, pod zapovijed gospodina admiralja Sinjavina, koji je prijed u Boku dohodio. Ma neka oni idu kud hoće, ja vas molim da vi s Turcima mirno živite, kad oni mirno stoje, jer ja rati ni s kim ne želim, nego mir i prijateljstvo sa svakim ko hoće s nama.

Tvrdu vjeru uhvatite

Bićete primili moju knjigu, u koju sam vi pisa nove i radostne glasove za svakoga ko nije izdajnik svoje braće i svojega otečestva. A sad vas molim i svakoga Lješnjana Bogom Vsedržiteljem u tri puta i u trista putah zaklinjam da za sva velika i mala zla, koja su među vama, tvrdu nepokolebimu vjeru do Gospodina-dne ufatite i nadam se da ćete ovu moju molbu i zakletvu poslušat i vjerujem istinito da ćete biti pravni i gotovi, ako naši domaći izdajnici navedu na koju stranu tursku vojsku, da junački priskočite, đe potreba bude, na pomoć, kako ste vazda priskakali, jer vidite da je sad vrijeme došlo od samog Boga poslano da se rod hristijanski oslobodi od ljutoga i žestokoga jarma i sendžira turskoga (...)

Za to i opet vas molim i zaklinjam da poslušate kako vi pišem i ako Turci ne zađedu koga od naše strane, da vi nikoga ne zadijevate, nako kad bi potreba bila (...) đe se i ostali Crnogorci veselo spravljaју da priskoče (...)

Spravni za odbranu

(...) Ja čujem da ste vi samo za mjesec danah njima vjeru dali, za to molim najprvo one, kojijema su braća u Pipere poginula i koji su ranjeni, pak i vas ostale, da ih i vi molite i zakumite, kako što ih i ja s ovijem pismom u tri puta i u tri hiljade putah silnijem Bogom Vsedržiteljem i častnijem krstom zaklinjam da svakomu Piperu, koji je vaš drug i brat, tvrdu i sigurnu vjeru za godinu dadu, dokle vidimo što ćemo učiniti s domaćijema izdajnicima i dušmanima, koji klikuju Turke na nas i koji rade da svu Crnu Goru i Brda pod turski jaram podlože (...)

No, evo naše sreće, što se Turci na svaku stranu nadaju svojemuzlu na svoje kuće, kako i sami vidite.

Sad valja, dakle, zaboraviti svaku drugu osvetu i svaki domaći inad i mrzost, a paziti slogu i jedinstvo, da svi jednodušno budemo spravni i gotovi za odbranu svoje vjere i svojega zakona i svoje dražajše slobode i ljubeznejšega roda i otečestva, ne štedeći naše krvi protiv svakoga ko bi ktio našu slobodu pogaziti i naše poštenje i slavu uničtožiti, ali da nikoga ne zadijevamo, koji nas ne bi zađeli. I ako do potrebe bude, biće Crnogorci veselijem srcem gotovi da priskoče na pomoć vašu. No vas i svijeh molim i zaklinjam da Pipere ne odbijate od nas, jer ako njima ne

bude vjere da s mirom mogu među vama dohodit
i s vami se družit, ja neću ni na vas glave obratit, i
oni koji bi njima išta učinio, učiniće mene i svemu
narodu (...)

Nemojte me zvati mojim imenom

Ja sam po vašemu želaniju i za vašu ljubav poslao lanih brata mojega među vama, kojega sam odvojio od svoje kuće i od njegova rođenja, tako i Crnogorce, koji su s njim stajali od lanjskoga Petrova-dne. Mislio sam da ćete vi sad i kuluk držati i da ćete u slogu i umir živjeti i za svoje dobro i poštenje raditi. I doade ste dosta lijepo radili, ali evo sad s mojom velikom žalosti čujem da je među vama udarila velika nesloga i da neki Bjelopavlići brane zle ljude od kastiga. A đe se zli ne kastigaju, a dobri ne počituju, tu nikakvoga dobra biti ne može. Za to ja svakoga Bjelopavlića molim i silnijem Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da zle ljude ne branite, da prave ne ćerate, da smutnju ne činite i da slogu i jedinstvo ne razurate i sami sebe da ne izgubite, u vrijeme kad bi pravo bilo da svaku domaću rat i mrzost ugasite i da gledate ono što može za vašu obštu narodnu korist i slavu biti, da se posljed ne kajete od vašega samovoljstva i neposlušanja i da u sramotu ne ostanete pred svijetom (...) Toga radi i opet vas molim i zaklinjam da poslušate kako vi pišem. Koji li se nađe neposlušan i samovoljan da ikakvu smutnju ili neslogu učini, takvoga ostavljam pod žestokijem prokletstvom, da mu Bog smuti srdce i mozak i da ga sila božja porazi, da njegov dom ostane pust. I neka znate, Bjelopavlići, da mi se već

dosadilo moliti i zaklinjati vas za vaše sobstveno dobro i ako sad ne poslušate što vi pišem, pošljite mi moga brata neka ide doma, pak činite što vi je drago. I ako ve ne nažene vaše samovoljstvo na veliku vašu nesreću i sramotu, nemojte me zvati mojijem imenom.

Da čisto znamo

Mi smo vama pisali, ako ovamo dođete, ka ste govorili da ćete doći, da vaše glavare koji su u Skadar hodili ne vodite k nama, zašto mi znamo da su se oni Turcima predali i turske barjake i fišeke donijeli i zakletve učinili da nikad od skuta vezira skadarskoga odstupiti neće. Također znamo i ostale dogovore, koji su s Turcima učinili i kako su Turkom obećavali i danas obećaju za neslogu crnogorsku i brdsku, rađeći na svaki način da svu Crnu Goru i Brda pod turski jaram i sendžir podlože, kako sjedoći s jedne strane njihova knjiga Piperima pisana, a s druge knjiga vezirova što je nama došla, od kojijeh vam pošiljamo prepis iliti reći kopije; pa i vi ste sjedoci da su razvili turske barjake. A vi nama odgovarate da su se slušali oci i đedovi istijeh glavarah i da ćete vi njih slušati i kuda oni pođu da ćete s njima hoditi, govoreći da oni ništa ne čine bez vašega dogovora i da ste ih vi dogovorno u Skadar poslali. I ako je tako, to valja misliti da ste se svi jednako Turcima predali, u vrijeme kad se na milosrdije božje nadamo da će se Turci hristijanskomu Caru predavati. No se nama čini da i ovo pismo, rukom popa Andrije pisano, na koje se potpisujete devet stotina Ceklinjanah i Poseličanah, nije iz svega vašega dogovora napisano, niti mi vjerovati možemo što rečeni vaši glavari pišu,

jerbo oni jedno pred vama govore, a drugo čine. Za to vas molimo da ni vi pravo kažete, jeste li se svih devet stotinah junakah Turcima predali, kako i četiri vaši glavara, koji su u Skadar bili, oli nijeste, da čisto znamo u koga se možemo uzdati i od koga ćemo se kako od Turakah čuvati.

Igrajući se glavama svoje braće

Razumijem da je pobjegla snaha Gavrila (...) iz Drob-njakah i ponijela mu četiri stotine grošah i da se na-hodi među vama na Hrsojeviće, đe hoće nekoji da je uzme za ženu, ne bojeći se grehote ni sramote i ne pomišljajući da ona ima svojega zakonitoga muža i da ona drugomu ne može bit zakonita žena, nego počisto sramotna naložnica.

Vi znate da s takvijeh bludnicah mnogo zla i krvoprolića u našu zemlju biva, no koja se takva nađe ona ne žali, ako će i vas nje rod poginuti, samo da ona može kako javna i bezočna kurva muževe na svoju volju i jednoga iza drugoga promjenjivati, igrajući se glavama svoje braće, kako dubovijem šiškama.

Toga radi vam pišem i (...) molim i strašnjim ime-nom božijem u tri puta i u trista putah zaklinjam da ne bi koji tu ženu uzeo, tako i nje rodbinu na isti način molim i zaklinjam da je umah pošlju neka ide k svojem zakonitomu mužu.

Ako li se nađe takvi bezdušnik da je preko zakona božija i preko ove moje strašne zakletve uzme, takvoga ostavljam pod najžestočajšim prokletstvom, da mu Bog uzme zdravje i svako dobro od ovoga svijeta i da na njega i na nju, također i na popa koji bi ih drznuo vjenčati, Vsedržitelj Gospod Bog pušti svako

zlo i svaku nesreću i žestoku ljudsku gubu i živinu, da ih guba zgrči, a živina grize, kako bezbožne, bezdušne i bezobrazne hulitelje i prestupnike zakona i zapovijedi Hrista Boga i Spasitelja našega, a proćim i poslušnim jesam svakoga dobra želatelj.

Veliko bezpokojsvije

Eto vidite, koliko je zla i pogibije bilo radi zvona peraškoga, što ukrade Joko Giljen Krivokapić i koliko je narod s toga muke i štete imao. Također čujete kako su Ubličani ukrali tri vola iz Dobrote, za koje su mene knjige došle od gospodina kapitana od cirkula i ja sam umah pisao Bjelicama da volove vrate oli da ih plate. A vama svijema Katunjanima pišem i dajem na znanje, ako nećete kuluk držati, kako ste na posljednji vaš sastanak preda mnogom rekli i obećali i ako nećete zle ljudi ćerati i kastigavati i s državom ćesarском mirno i lijepo živjeti, da ću se ja od svakoga vašega posla ukloniti i da ću molit guveran ćesaro-kraljevski da mene za vaša djela ne poziva, pak tade ćinite što vi je drago i što dobijete od vašega neposluha i samovoljstva, to će biti vaše. Samo vas molim da se dogovorite i da iz dogovora dođete po dva glavara od knežine da mi na pismo date, što ću ja odgovoriti ćesaro-kraljevskom Guvernu na knjigu, koju sam vi kaževa i dva puta pisa sve što u nju piše i kako ište da mu ja ćisto odgovorim ne samo hoće li zvono perashko i plijen špiljarski biti vraćen i štete plaćene, nego i suviše od svega, hoće li Crnogorci istinito držati mir i tišinu susjedsku s državom ćesarском oli neće. No ja bez vašega dogovora nijesam moga, niti mogu išta odgovoriti i to je za mene veliko bezpokojsvije (...)

U te se dane i krvnik s krvnikom sastaje

Biće tri neđelje i više danah, otkako sam ja vama pisao jednu knjigu, moleći vas i zaklinjajući da vjeru Bjelicama date, no ne imajući nikakva odgovora, eto šiljem gospodina igumana Mojseja i gospodina Sima Milutinovića k vama, koji će vas od moje strane i od njihove moliti i zakumiti, kako što ve i ja molim i ovijem pismom i jednijem Bogom Vsedržiteljem i čestnijem krstom i presvetom Bogorodicom i svom silom nebeskom i svijema svetiteljima, koji su od vijeka Bogu ugodili, pak i vašijem zdravljem i vašom srećom i svakijem napretkom vašijem u tri puta i u tri hiljade putah zaklinjam da se lijepo bracki dogovorite i da iz dogovora tvrdu i nepokolebimu božju vjeru do Mitrova-dne svijema Bjelicama date. Ja se nadam da ćete ove moje molbe i silne i strašne zakletve poslušati i vjeru do višerečenoga dnevi ufatiti; u te se dane i krvnik s krvnikom sastaje i mirno razgovara. Toga radi opet vas molim i zaklinjam da i vi učinite tako.

Neću dijela od te slave

Evo vidim da moje molbe i nauke ni po koji način slušati ne hoćete, nego da čujem da ste uzeli barjake Luke Pejovića, koji je s njegovom družinom uzbunio i razurio Lješkopoljce i da se spravljate i druge Crnogorce i Brđane zovete da pod barjacima rečenoga Pejovića i pod njegovu zapovijed ratujete s carem Otamanovićem.

Znam da neki govore: „Vladika ne može hoditi nikud, pak mu je žao da mi ove gradove uzmemo, jer se neće njegova, nego naša slava i poštenje i naše junaštvo brojiti, za to svijema razbija da ne ratujemo s Turcima, nego sad oli ikad udrimo, neka mu žalost do kraja bude“. A drugi govore da varaju ostale ljudi: „Vladika ovo naređuje i njemu je milo da se s Turcima bijemo“.

Istina je da ja hoditi ne mogu, ali nije istina, no prevelika laž, što govore da ja naređujem rat s Turcima, u vrijeme kad Turci nas ne zadijevaju, a što se tiče do moje žalosti, to slobodno možete vjerovati da vi ja nikad dijela iskati neću od te slave i od toga poštenja i šićara što dobijete, nego se od svega pred Bogom i pred cijelim svijetom ličim i ostavljam da to bude vaše i vašega predvoditelja i zapovjednika Luke Pejovića i njegove družine. No, ako najposlijed do koje muke dođe, nemojte me pitati, kad me nijeste

u početak pitali i poslušali, jer mi se čini i da uzmete te gradove, kako mislite, da nećete silu Otmanovića uzeti i da će se zadnje brojiti, za koje vi ne pomišljate.

Zlo da ugasite

Razumio sam da je Ivan Golubov Špadijer pozvao na mejdan kneza Grujicu Lopičića (...) i tako čujem da je Grujica odgovorio da će doći u prvu neđelju na Poljice Bokovsko.

Ja znam da se oni sami sastati neće bez vojske, a kada se vojske sastanu, bit ne može da se ne pokolju i da ne bude veliko zlo i krvoproliće. Za to vas molim i Bogom Vsedržiteljem zaklinjam da junački skočite i Čekliće da zovete da i oni skoče, da zlo i krvoproliće prekratite i mejdan da razbijete; a dosta je zla i pokolja na svaku stranu, kako vidite, no ve opet molim i zaklinjam da ne puštite pokolj s ovoga mejdana, nego da ga razbijete i zlo da ugasite, koje bi moglo biti.

O Bože moj čudne sljepote

Danas s velikim mojim oskorbljenijem razumjeh zla i prokleta djela, koja izlaze od nekakva prokletoga djetića (...) i od njegove družine (...) koji za (...) kletu korist da pare uzimaju varaju bezazleni narod (...) siromašnice žene muči i trza, govoreći da su vještice i da su izjele toga i toga mladića, a toga i toga, koji je u boj poginuo, s lijeve strane zapahnule i za to da je poginuo. O Bože moj, čudne sljepote, čudna bezumija i čudna sujevjerija i zloga pomišljenija! Kako mogu ljudi takve proklete bajalice vjerovati, te li ne vide da ih oni za izmamiti koju paru varaju i da im laži za gotove pare prodaju. Kako li može koja žena koga zaklati, kad ga ni su čim ne takne i kad mu ništa otrovno ne dade jesti ili popiti. Kako li ga izjesti može, kad mu tijelo javno u grob polaže cijelo. Vi govorite da vještice po noći lete, a kako mogu lećeti, kad njihovo tijelo u odar leži. Vi odgovarate da njihov duh leti, no ja vam govorim i Bogom se zaklinjam da to biti ne može da duh iz čeljadeta po noći ili po dnevi iz tijela izide, niti da se opet u tijelo povrati, jer tijelo bez duha ostaje mrtvo, a mrtve niko voskresiti ne može, nako sam Tvorac neba i zemlji, Bog, njegovom silom i blagovoljenjem.

Ja sam po svijetu u neka mjesta hodio i nekoliko knjigah čitao i nigđe ne nađoh, niti mi ko kaza da ima vještica i vjedogonjah... Toga radi svijeh vas, o Crmničani,

velikoga i maloga, muževskoga i ženskoga pola i vozrasta silnijem i strašnijem Bogom Vsedržiteljem i čestnijem krstom i presvetom Bogorodicom i svom silom nebesnom u tri puta i u trista putah zaklinjam da se od toga zloga i prebezakonoga djela prođete, da te proklete bajalice ne slušate, da k njima ne idete, da ih među vama ne puštajete, da im ništa ne vjerujete i da pravu čeljad ne mučite. A vama svijema sveštenicima u sva sela i plemena pišem i, vlastiju nam od Boga danoju, najžestočajše zapreštavam i govorim da ni jednomu, koji ne bi ovo pismo poslušao, nemate nikakva posla crkovnoga opravljati, nego oni i njihovi domovi neka ostaju pod žestokim proklestvom otlučeni; tako i oni sveštenik, koji bi preko ovoga moga pisma prestupio, a prave i dobre Bogu preporučavam i ostajem vaš dobroželatelj.

Testament

Svatko znade i vidi kako sam ja od davnoga vremena oronuo i panuo, te ne mogu već nikud, nešto od starosti, a najviše od svakojake muke i truda, koje sam u velji moj vijek za narod crnogorski i brdski podnosio i za slobodu hrišćanske vjere i našeg otačstva pretrpio, čuvajući narod i sirotinju kao svoju dušu. No, to i sam videći poznavajući svoju slabost i bolest neizlječivu i da mi se smrt približava, napisao sam neka potrebita pisma i knjige i naredio ih sve, đe sam imao što posilati da se pošlje po mojoj smrti, tako i vama i svemu narodu crnogorskom i brdskom napisah i ostavih ovu knjigu, koju svi da čujete i dobro razumijete prijed nego me ukopate.

Molim svakoga Crnogorca i Brđanina maloga i velikoga, kojemu sam što sagriješio ili kakvu žalost učinio, da mi svak oprost, od svega srca i duše, i tako ja opraštam svakojega maloga i velikoga, koji mi je god što sagriješio, prosto da je od mene svakomu za dovijek i na strašni Božiji sud o vtoromu Hrista Bogu prišestviju. Pak najprvi svemu narodu činim amanet i samosilnijem Bogom, svega svijeta Tvorcem i svom silom nebesnom zaklinjam svekoliko da me s mirom u tišini i ljubavi opštenarodnoj krotko ukopate i ožalite, da ne bi ni krvnik krvniku tader progovorio ni gorke riječi. Drugu vas molbu molim i strašnjem i svemogućnijem Bogom za-

klinjam, da na moje mrtve prsi vjeru zadate i utvrdite kroz svu našu zemlju i eparhiju, kroza sve nahije, sela i plemena, da niko nikoga ni za što ne tiče do Đurđeva dne i dotader nadam se u Gospoda i Spasa našega da će vam način življenja biti zanago učinjen i sud u svu zemlju carski postavljen, koje sam ja u našega svagdašnjega pokrovitelja i branitelja isprosio i isplakao, i to sam vama i prijed govorio nekijem da je za vas i za opštenarodno blagopolučenje i dobro življenje i brižnim (i) rabotam, kako i Bog znade i kako ćete i vi svikolici do malo vremena znati i vidjeti.

Izvan toga najviše vas svakojega molim i sve istinskijem Bogom svedržiteljem zaklinjam i vazdašnji amanet činim i ostavljam da crkovno dobro i imuće, gdje god je kakvo, ne tiče niko nikada za vaših svih i za svaku vašu sreću i poštenje, i da mi svako crkovno čeljade, kaluđere, kako služitelje moje i vaše pazite i držite, kako sam ih i ja isti vazda pazio i držao, a ja na moje mjesto nasljednikom i upraviteljem od svega mojega, narodskoga i crkvenoga činim i ostavljam sinovca mojega Rada Tomova, u kojega se nadam da će biti čovjek od posla i od razuma, koliko je preblagi Otac Nebesni blagovolio podariti, i kojega Bogu i Caru našem i svemu narodu crnogorskom i brdskom na vjeki preporučavam svijem srcem i svom dušom.

Najposlijed još nešto da vam kažem i izbistrim, o braćo i narode crnogorski i brdski! No čujte i za vazda znajte od mene, koji vas nijesam nikada lukavio i na zlu nesreću nikoga navodio, pri smrti mojoj objavljujem vam novu božju istinu: kako je teško lakomi na lafu moskovsku, i ne zaslužujući je, mislio i zborio, da je izjedoh sve i braći podijelih štogođ novca iz Rusije od Cara narodu dohodi, ema se svaki vara i griješi u to, i ja vas vijerno i pošteno ovijem putem, na koji ću za dovijek, svakoga uvjeravam da od sve lafe moskovske, kako se govori, ništa nikudž destregao nijesam, no eto ja sva u gotovu i na gomilu... Ako bi se ko našao u narodu našem da ne primi ove moje potonje riječi i preporuke za istinite ili ako ne bi sve tako poslušao, kako ova knjiga izgovara, nego bi kakvu smutnju i razdor među narodom usudio se činiti slovom ili djelom, toga svakoga, koji gođ on bio, mirski ili duhovni, ja na smrtni čas moj vječnome prokletstvu i anatemi predajem, kako njega, tako i njegov rod i porod, da mu se trag i dom iskopa i utre! (...)

Svijema pak dobrijema, vijernijema i koji gođ ovo moje potonje pismo posluša i izvrši, da bude moje najusrdnije, otačasko i arhipastirsko blagoslovenije od roda u rod i va vijeki vjekova – amin.

Ostajem vaš dobroželatelj

OBJAŠNJENJA

Za izbor iz poslanica Petra Prvoga koristio sam izdanja: *Poslanice Petra I Petrovića Njegoša*, Cetinje 1935 – priredio Dušan Vuksan;

Petar I Petrović Njegoš: Freske na kamenu, edicija Luča, Grafički zavod, Titograd 1965 – priredio Čedo Vuković;

Petar I Petrović Njegoš – pisma i druga dokumenta, knj. 1. i 2, Istorijski institut Crne Gore, Titograd, 1987/1988 – priredio Jevto Milović.

ODAKLE JE ŠTO IZABRANO:

- „Vrata slobode otvorena“ – Milorad Medaković, *Povjestnica Crne Gore*, Zemun 1850.
- „Ja ne žalim njih koji su zlo učinili“ – *Zboru paštrovskom*, Na Stanjeviće, 1794.
- „Da se ne izdajemo“, *Crmničanima*, 1796.
- „Vi ste slobodan narod“ – Milorad Medaković, *Povjestnica Crne Gore*, Zemun 1850.
- „Pa ćemo ga svi pitati što čini“ – *Glavarima*, Na Stanjeviće, 1796.
- „Neću blaga ni bogatstva“ – Milorad Medaković, *Povjestnica Crne Gore*, Zemun 1850.
- „Kad vi neće pamet ništa valjati“ – *Brđanima*, Na Stanjeviće, 1800.

- „Ne ostaje vam drugo“ – *Grbljanima*, Na Stanjeviće, 1802.
- „Ko će se sačuvati od potajnijih krvnika“ – *Kotoranima*, Na Stanjeviće, 1802.
- „Skočite junački“ – *Crnogorcima*, U Pipere, 1803.
- „Za razoriti naš općeni mir i tišinu“ – *Bokeljima*, Na Stanjeviće, 1804.
- „Ljudi zli i bezbožni ne slušaju nikoga“ – *Arhimandritu Arseniju Gagoviću*, Cetinje, 1804.
- „Bez znanja i dogovora zemaljskoga ništa ne činite!“ – *Ozrinićima*, Na Stanjeviće, 1805.
- „Naslanjajući se na vašu riječ“ – *Katunjanima*, Na Stanjeviće, 1805.
- „Koliko smo muke i truda podnijeli“ – *Ljubotinjanima*, Na Stanjeviće, 1805.
- „A što mi pišete“ – *Mitropolitu Hercegovačkom*, 1805.
- „Teško nama ako jedan drugoga ne ljubimo“ – *Radulovićima*, Na Stanjeviće, 1805.
- „Na znanje svakomu Crnogorcu“ – *Katunjanima*, Iz Novoga Grada, 1806.
- „Bogoprotivno zborenije“ – *Kamenarima*, Iz Manastira Savinskoga, 1806.
- „Ostavljam da vi sudite“ – *Rajčevićima*, Na Stanjeviće, 1806.
- „Da čujete i razumijete“ – *Crnogorcima*, 1807.
- „Drača u oči“ – *Načalnicima praviteljstva*, 1807.
- „Dajem vi na znanje“ – *Crnogorcima*, Na Stanjeviće, 1808.
- „Da na sebe veliko zlo i sramotu ne navedete“ – *Manastir Podmajine*, 1808.
- „I mir učiniše“ – *Crnogorcima i Brđanima*, Cetinje, 1808.
- „Budite i vi spravni“ – *Riječkoj i Crmničkoj Nahiji*, 1808.

- „Narodnom sudu“ – *Narodnom sudu*, Na Stanjeviće, 1809.
- „Mir utvrditi“ – *Glavarima*, Cetinje, 1810.
- „Da poznate svoju voljnost i slobodu“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1811.
- „Nijesam se naučio varat“ – *Sulejman-paši*, Cetinje, 1812.
- „Prigotovite se junaci“ – *Proglas Petra Prvog*, 1813.
- „Da ne puštaju krvavi mač među sobom“ – *Arhimandritu ostroškom Josifu*, Cetinje 1813.
- „Da stojite doma u svoju slobodu“ – *Njegušima*, Cetinje, 1814.
- „Bojim se samovoljstva i nesreće“ – *Crnogorcima*, Na Lovćen 1814.
- „Da budet na znanje“ – *Crnogorcima*, 1814.
- „Uzdisaje moje s narodom crnogorskim“ – *Ruskom caru Aleksandru I*, U Crnoj Gori, na Cetinje, 1817.
- „Da vi budete spravni“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1817.
- „Da se ni s kim ne miješaju“ – *Simeonu Orloviću*, Cetinje, 1818.
- „Ulazi u moje srce strah“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1818.
- „Nijesu zakoni za dobre nego za zle ljude“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1818.
- „Stoji sreća ili nesreća u vaše ruke“ – *Kmetovima*, Cetinje, 1818.
- „Čovjek koji Boga služi neće ni zvijera ubiti“ – *Kučima, Bratonožićima i Vasojevićima*, Cetinje, 1819.
- „Ne mogu bit Crnogorci“ – *Crnogorcima*, Cetinje, 1819.
- „Stojati na opaz i čuvati sebe“ – *Grahovljanima*, Cetinje, 1819.
- „On se na moju riječ oslonio“ – *Riječkoj Nahiji*, Cetinje, 1820.

- „No se nemojte osramotit Crnogorci“ – Čekličima, Cetinje, 1820.
- „Možete li to i pomisliti“ – *Njegušima*, Cetinje, 1821.
- „Nijesu sada ona vremena“ – *Orahovljanima i Podgoranima*, Cetinje, 1821.
- „Koga je moliti nije ga srditi“ – *Njegušima*, 1822.
- „De sloge nema“ – *Bjelopavličima i Pješivcima*, Cetinje, 1822.
- „Sami sebe i svojoj deci najveći krvnici“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1822.
- „Ovo nijesu mali posli“ – *Crnničanima*, Cetinje, 1822.
- „Vaše najviše dobro i sreća stoji u vašu slogu“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1822.
- „Kletva je njihova“ – *Bjelopavličima*, Cetinje, 1823.
- „Sami svijecom zlo ištete“ – *Bjelopavličima*, Cetinje, 1823.
- „Dobar susjed najbolji prijatelj“ – *Njegušima*, Cetinje, 1823.
- „Sa suzama vidim“ – *Njegušima*, Cetinje, 1823.
- „Hoću bježat“ – *Njegušima*, Cetinje, 1823.
- „Vi bjestе svoju slobodu izgubili“ – *Crnogorcima*, 1824.
- „Da Bogu odgovornik bude“ – *Ceklinjanima*, Cetinje, 1825.
- „Blagoslovena tišina na sve strane prebivaše“ – *Crnogorcima i Brđanima*, Cetinje, 1825.
- „Dosta je svaki živio koji pod tuđim jarmom nije umro“ – *Bjelopavličima*, Cetinje, 1826.
- „Molim i zaklinjem“ – *Čevljanima, Cucama i Bjellicama*, Cetinje, 1826.
- „Da se sami sobom ne rugate“ – *Glavarima*, Cetinje, 1826.

- „Koliko je zla po Crnoj Gori bilo“ – *Njegušima*, Cetinje, 1827.
- „Izvan mene i moje duše“ – *Ceklinjanima*, 1827.
- „Svaki koji zna za Boga i za dušu“ – *Godinjanima*, Cetinje, 1827.
- „Razumio sam“ – *Pješivcima*, Cetinje, 1827.
- „Mene je dosadilo“ – *Utržanima i Optočićima*, Cetinje, 1827.
- „Došlo zlo i nesreća“ – *Njegušima*, Cetinje, 1827.
- „Da učinite kako je pravo“ – *Optočićima*, Cetinje, 1827.
- „Dragocjena voljnost i sloboda“ – *Bjelopavličima*, Cetinje, 1827.
- „Mir i prijateljstvo“ – *Bjelopavličima*, 1827.
- „Tvrdi vjeru uhvatite“ – *Lješnjanima*, Cetinje, 1828.
- „Spravni za odbranu“ – *Bjelopavličima i Pješivcima*, Cetinje, 1828.
- „Nemojte me zvati mojim imenom“ – *Bjelopavličima*, Cetinje, 1828.
- „Da čisto znamo“ – *Ceklinjanima*, Cetinje, 1828.
- „Igrajući se glavama svoje braće“ – *Bjelopavličima*, Cetinje, 1828.
- „Veliko bespokojstvije“ – *Katunjanima*, Cetinje, 1828.
- „U te se dane i krvnik s krvnikom sastaje“ – *Čevljanima i Cucama*, Cetinje, 1829.
- „Neću dijela od te slave“ – *Lješnjanima, Komanima i Zagarčanima*, Cetinje, 1829.
- „Zlo da ugasite“ – *Njegušima*, Cetinje, 1830.
- „O Bože moj čudne sljepote“ – *Crmnčanima*, Cetinje, 1830.
- „Testament“ – *Testament*, Cetinje, 18. oktobra 1830.

SADRŽAJ

Branko Banjević

PETAR I PETROVIĆ NJEGOŠ

– SVETI PETAR CETINJSKI7

Vrata slobode otvorena15

Ja ne žalim njih koji su zlo učinili 16

Da se ne izdajemo18

Vi ste slobodan narod19

Pa ćemo ga svi pitat što čini 21

Neću blaga ni bogatstva22

Kad vi neće pamet ništa valjati 23

Ne ostaje vam drugo27

Ko će se sačuvati od potajnijeh krvnika29

Skočite junački30

Za razoriti naš općeni mir i tišinu 31

Ljudi zli i bezbožni ne slušaju nikoga34

Bez znanja i dogovora zemaljskog

ništa ne činite 36

Naslanjajući se na vašu riječ 38

Koliko smo truda i muke podnijeli 40

A što mi pišete 42

Teško nama ako jedan drugoga ne ljubimo43

Na znanje svakom Crnogorcu	45
Bogoprotivno zborenije	46
Ostavljam da vi sudite	47
Da čujete i razumijete	48
Drača u oči	50
Dajem vi na znanje	51
Da na sebe veliko zlo i sramotu ne navedete	53
I mir učiniše	54
Budite i vi spravni	56
Narodnom sudu	57
Mir utvrditi	58
Da poznate svoju voljnost i slobodu	59
Nijesam se naučio varat	62
Prigotovite se junaci	64
Da ne puštaju krvavi mač među sobom	66
Da stojite doma u svoju slobodu	67
Bojim se samovoljstva i nesreće	68
Da budet na znanje	69
Uzdisaje moje s narodom crnogorskim	71
Da vi budete spravni	74
Da se ni s kim ne miješaju	75
Ulazi u moje srce strah	76
Nijesu zakoni za dobre nego za zle ljude	79
Stoji sreća ili nesreća u vaše ruke	81

Čovjek koji Boga služi neće ni zvijera ubiti	82
Ne mogu bit Crnogorci	85
Stojati na opaz i čuvati sebe	86
On se na moju riječ oslonio	88
No se nemojte osramotit Crnogorci	90
Možete li to i pomisliti	91
Ovako sudim jer tamnice nemamo	94
Nijesu sada ona vremena	97
Koga je moliti nije ga srditi	100
Đe sloge nema	102
Sami sebe i svojoj deci najviši krvnici	103
Ovo nijesu mali posli	105
Vaše najviše dobro i sreća stoji u vašu slogu	108
Kletva je njihova	111
Sami svijecom zlo ištete	112
Dobar susjed najbolji prijatelj	113
Sa suzama vidim	114
Hoću bježat	116
Vi bjeste svoju slobodu izgubili	117
Da Bogu odgovornik bude	119
Blagoslovena tišina na sve strane prebivaše	120
Dosta je svaki živio koji pod tuđim jarmom nije umro	124
Molim i zaklinjem	125
Da se sami sobom ne rugate	127

Koliko je zla po Crnoj Gori bilo	129
Izvan mene i moje duše	132
Svaki koji zna za Boga i za dušu	134
Razumio sam	135
Mene je dosadilo	136
Došlo zlo i nesreća	137
Da učinite kako je pravo	139
Dragocjena voljnost i sloboda	140
Mir i prijateljstvo	142
Tvrdu vjeru uhvatite	143
Spravni za odbranu	144
Nemojte me zvati mojim imenom	146
Da čisto znamo	148
Igrajući se glavama svoje braće	150
Veliko bezpokojsvije	152
U te se dane i krvnik s krvnikom sastaje	153
Neću dijela od te slave	154
Zlo da ugasite.....	156
O Bože moj čudne sljepote	157
Testament	159
OBJAŠNJENJA	165

Petar I Petrović Njegoš: POSLANICE / *Biblioteka: Posebna izdanja / Priredio: Branko Banjević / Izdavač: Matica crnogorska / Za izdavača: Ivan Ivanović / Urednik: Dragan Radulović / Slog i prelom: Danka Barović / Korektura: Lida Vukmanović-Tabaš / Grafičko oblikovanje: Suzana Pajović / Štampa: DPC, Podgorica / Tiraž: 1000*

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje
ISBN 978-9940-39-024-2
COBISS.CG-ID 15075332